eorum stabiliret fidem, vt resurrectionem suam p ste tanquam testes oculati minime hæsitantes alijs prædicarent. Deinde, quia si hoc Ioannes ad omnia, quæ toto narrauerat libro, retulisset, non dixisset, *Multa, & alia signa*, sed multa alia Christus edocuit, & fecit, quæ hoc libro scripta non sunt, non enim de solis egerat Christi miraculis. Denique si de omnibus omnino miraculis ageret, quæ & Christus effecisset, & ipse scribere decreuisset, non hoc loco hunc veluti epilogum posuisset, sed in fine libri, vbi alterum generalem posuit, *sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros* nec enim hoc loco librum claudebat. Obiiciet aliquis nullum Ioannem à Christo post resurrectionem factum narrasse signum. Recte Eusebius Emesenus dicit, quod bis ad discipulos clausis ianuis ingressus fuisset, quod Ioannes narrauerat, duo maxima quamuis generis eiusdem fuisse signa. Deinde, vt ego quidem arbitror, non sola miracula, sed omnia quæ Christus ad declarandam resurrectionem suam fecerat, signa Ioannes vocat, quia omnia resurrectionis eius signa erant. Signum ergo fuit non solum, quod clausis ingressus foribus, sed quod sese discipulis ostenderit, quod sua illis vulnera demonstrauerit. Itaque sensus est multis quidem alijs rebus suam Christus resurrectionem declarauit, quas hoc libro scribendas esse non iudicauit, contentus narrasse eas, quæ satis mihi esse visæ sunt, vt eius credatur resurrectio. Cum dicit. *In libro hoc*, videtur indicare in aliquo alio libro scriptas esse. Ac fortassis ad alios alludit Euangelistas, qui alia quædam resurrectionis Christi signa commemorauerant, quasi dicat à me quidem hoc loco scripta non sunt, sed ab alijs alibi scripta sunt. Maior quædam quæstio ex nostra nascitur interpretatione, qui fieri possit, vt de signis post resurrectionem à Christo factis Ioannes agat, cum sequenti capite alia etiam nonnulla post resurrectionem ab eo itidē facta narret. Quæstio non nostra est proprie, sed iis etiam communis, qui de omnibus generaliter Christi miraculis hunc locum intelligunt: nam si de omnibus loquebatur, finemque illis imponebat, quomodo postea quædam etiam miracula eius narrat, quale illud est de captura piscium? capite vigesimoprimo, sexto. Hæc res suspicionem leuibus quibusdam hominibus iniecit sequens caput aut Ioannis non esse, sed ab aliquo scripto iam à Ioanne Euangelio additum fuisse; aut Ioannē certe ipsum post quam Euangelio finem imposuisset, recordatum eorum, quæ in eo capite narrantur, illud adiecisse. Magnus mihi vterque videtur error, & minime ferendus. Nam Ioannis esse neque Ecclesiæ consuetudo, atque approbatio, neque Concilij Tridentini de libris canonicis gratissimum decretum patitur hominem quemquam Catholicum dubitare, & Ioannem postea recordatum addidisse, est eam iniuriam Ioanni facere quam nemo vlli quamlibet profano historico fecisset. Quasi vero obliuisci, quæ meminisse oportebat, potuerit is, qui suggerente Spiritu sancto loquebatur; & vt Spiritum sanctum magistrū non habuisset, qui ipse viderat, quorum pars magna fuerat, rerumque natura sua tam memorabilium, vt nemo iam fluxæ memoriæ sit, quin semel tantum auditas perpetuo recordetur. Quid ergo ad quæstionem respondendum? Augustinus, Beda, qui quæstionem leuiter attigerunt, his verbis respondent, *hoc capitulum veluti liberi huius indicat finem, sed narratur hic deinde, quemadmodum se manifestauerit Dominus ad mare Tiberiadis, & in captura piscium commendauerat Ecclesiæ sacramentum, qualis futura est vltima resurrectio mortuorum. Ad hoc itaque commendandum valere arbitror, quod tanquam finis impositus est libri, quod esset etiam secuturæ narrationis quasi proœmium, quod ei quodam modo faceret eminēti orem locum.* Itaque videtur D. Augustinus existimare, cum Ioannes dicit, *Sed hæc scripta sunt, vt credatis*, non ea solum, quæ dixerat, sed ea etiam, quæ capite sequenti dicturus erat, comprehendere. Rupertus vero ad hunc modum quæstionem soluit, narrasse Euangelistam duo miracula à Christo post resurrectionem facta, quæ quasi duo testes ad faciendam resurrectionis fidem satis esse poterāt; in ore enim duorum vel trium testium stare omne verbum; sed ne quis diceret tertium se testem desiderare, tertium etiam capite sequenti miraculum adiecisse. Alij respondent hactenus Ioannem ea narrasse signa, quæ Christus post resurrectionem Ierosolymæ fecisset; quorum quia vltimum fuerat, quod octauo die clausis ad Thomam, & alios discipulos foribus ingressus erat, finem quodammodo illis imposuisse, *Multa quidem, & alia signa fecit Iesus, quæ non sunt scripta in libro hoc*; postea vero capite sequenti, non ea, quæ Ierosolymæ, sed ea quæ in Galilæa postea fecit, commemorasse. Ego multo facilius mihi videor respondere posse, non agebat Ioannes de quibuscunque signis, sed de istantum, quæ Christus ad probandam suam discipulis resurrectionem fecerat, iis autem finem hic posuit: nam quæ fecisse dicitur, postea capite sequenti non ad probandam suam resurrectionem, quam iam satis discipuli credebant, sed alia de causa fecit, quam illic explicabimus: ideo hoc epilogo hic vsus est.

31. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius.* Multa hic Euangelista paucis verbis significat. Primum rationem tacite reddit, quamobrem alia, quæ commemorari poterant, miracula prætermiserit, quia necessaria ad credendam Christi resurrectionem non erant, cum ea, quæ narrauerat, satis essent. Deinde ostendit se non ad Christi scripsisse gratiam, cum multa, quæ maxime etiam ad eius laudem pertinerent, omisisset, vt Theophylactus obseruat. Præterea non ambitionis causa; solent enim, qui ambitiose historias conferibunt, nihil memorabile, & quod lectu iucundam facere possit historiam, præterire, vt Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius exponunt. Denique se scripsisse, non vt lectoris palato, & curiositati satisfaceret, sed vt vtilitati consuleret. Itaque hæc ipsa, quæ dixit, dicturum se non fuisse indicat, nisi lectoris compulsus esset vtilitate. Quæ omnia eo tandem redeunt, vt maiorem iis paucis commemoratis signis fidem faciat, quam si cæteras etiam, quæ omisit, commemorasset. Eo enim magis illi creditur, quo magis ostendit non gratiam, non laudem, sed solam lectoris vtilitatem in scribendo quæsiuisse. Alloquitur autem, tamquam magister discipulos suos omnes, qui eius librum lecturi erant. Dixit se hæc scripsisse, vt credamus Iesum esse Christum filium Dei, & vt credentes vitam habeamus, id est, vt credamus eum, cuius scripserat historiam, cui nomen erat Iesus, esse Christum, id est, Messiam illum per Prophetas promissum, quem illi filium Dei futurum dixerant. Videtur dicendum potius illi fuisse, vt credatis, quia Iesus à mortuis resurrexit, de illis enim, vt diximus, agebat signis, quæ ad probandā Christi resurrectionem recensuerat. Ita se res habet; sed quia propterea resurrectionem probauerat, vt crederemus eum, qui resurrexerat, Christum filium Dei esse, maluit vltimum, quam medium finem, cur scripsisset, nobis ostendere, cum dicit, *Et credentes vitam habeatis in nomine eius*; effectum eius declarat nec, & fructum, quem hinc ex ea consecuturi, vt *in nomine eius*, id est merito, atque virtute vitam æternam habeamus, non enim

Vers. 25.

Deuter 17. 6. & 19. 15. Mat. 18. 16. 2. Cor. 13. 1.

Auctoris expositio.

De vltimo Ioanne cepit dubitatio.

Trid. 4.

Tract. 122.

nim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oportet nos saluos fieri. Act. 4. 12. & vt idem Petrus ait Act. 10. 43. *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum.* Et hic idem Ioannes 1. epist. cap. 2. 12. *Scribo vobis filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius.* Nomen Christi fidem vocat, quia per fidem in nomen eius credimus. Atque eodem modo hunc locum possumus interpretari, *vt vitam habeatis in nomine eius*, id est, per fidem, hoc est in nomine, quod credentes. Sed inepti hæretici sunt, dum duos hinc suos errores colligunt; alterum, nullum prorsus in nobis meritum esse, alterum, solam fide salutis esse causam, quem vtrumque sæpe alibi refutauimus: illū Matth. 5. 12. hunc Matth. 9. 2.

CAPVT XXI.

POSTEA manifestauit se iterum Iesus discipulis suis ad mare Tiberiadis. Manifestauit autem sic 2. Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, quierat à Cana Galilæa, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo 3. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. Et exierunt, & ascenderunt in nauim: & illa nocte nihil prendiderunt. 4. Mane autem facto stetit Iesus in littore: non tamen cognouerunt discipuli quia Iesus est. 5. Dixit ergo ei Iesus: Pueri numquid pulmentarium habetis? Responderunt eis: Non. 6. Dicit ei: Mittite in dextera nauigij rete: & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. 7. Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se: erat enim nudus) & misit se in mare. 8. Alij aut discipuli nauigio venerunt: non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. 9. Vt ergo descenderunt in terram viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. 10. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus, quos prendistis nunc. 11. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. 12. Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo audebat ex discumbentibus interrogare eum: Tu quis es? scientes, quia Dominus est. 13. Et venit Iesus, & accepit panem, & dat eis, & piscem similiter. 14. Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis cum resurrexisset à mortuis. 15. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. 16. Dicit iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. 17. Dicit ei tertio: Simon Ioannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio. Amas me? & dixit ei: Domine tu omnia nosti: tu scis, quia amo te. Dixit ei: Pasce oues meas. 18. Amē, amē dico tibi: cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. 19. Hoc autem dixit significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. 20. Conuersus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine quis est qui tradet te? 21. Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Iesu: Domine hic autem quid? 22. Dicit ei Iesus: Sic eū volo manere, donec veniam, quid ad te? tu me sequere. 23. Exijt ergo sermo iste inter fratres quia discipulus ille nō moritur. Et non dixit ei Iesus: non moritur, sed: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? 24. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus, quia verum est testimonium eius. 25. Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros.

2. Petr. 1. c. 14.

Sup. 13. c. 23.

Sup. 20. m. 30.

IN CAPVT XXI.

POSTEA *manifestauit se iterum Iesus discipulis ad mare Tiberiadis, manifestauit autem sic.*] Eorum errorem, qui hoc caput aut ab alio auctore, quam Ioanne, aut à Ioanne ipso prius oblito, postea recordato huius historiæ adiectum esse putant, superiore cap. vers. 30. refutauimus. Sed potest tamen quæri, cur illic finem Ioannes non fecerit Euangelij, cum se ea scripsisse dixerit, quæ vt crederemus, & credentes vitam haberemus, satis essent. Hic nouorum hæreticorum tenetur amentia, qui Euangelistas, & Apostolos, hoc sibi in scribendo proposuisse putant, vt certam nobis doctrinæ formam constituerent. Quod si præcipuum consilium eorum fuisset, & omnia perfecte quæ credere necesse esset, & nihil, quod necessarium non esset, tradidissent. Nunc vero nec omnia tradunt necessaria, & multa non necessaria sæpe tradunt. Nam duo illa miracula, quę Ioannes superiore capite à Christo post resurrectionem facta esse dixit, necessaria esse iudicauit, atqui nullus alius, qui iam scripserat, Euangelista narrauerat. Et post quam ipse omnia, quæ ad credendum necessaria esse dixerat, commemorauit alia hoc capite commemorat vtique ad credēndam resurrectionem non necessaria tamen commemorat, quia non id sibi propositum habebat, vt ea præcise traderet, quæ ad credendum in Christum essent necessaria, sed vt Christi texeret historiam, non omnibus quidem explicatis rebus, quas si persequi voluisset, tot, vt ait in fine capitis, scripsisset libros, quot capere totus terrarum orbis non potuisset, sed præcipuis tantum capitibus expositis. Cum ergo huiusmodi quędam capita maxime scitu digna, dum alio animum intendunt, alij Euangelistæ prætermisissent, ea Ioannes hoc capite nobis narrat. Ea vero duo sunt, alterum quomodo se iterum Christus in Galilæa ad mare Tiberiadis discipulis ostenderit, & quomodo Petrum data illi ouium suarum pascendarum cura iusserit sequi se, & quæ inde de Ioanne disputatio nata sit. Quod dicit, *postea* μετὰ ταῦτα post hæc, perinde est, ac si dicat, post hæc duo signa, quę modo narrauit, post duas illas apparitiones, quibus dixi suam resurrectionem satis discipulis probauisse, iterum sese illis Christus manifestauit, non ad faciendam resurrectionis suæ, quam iam credebant, fidem, sed ad eam ipsam fidem, quam iam habebant, vt Cyrillus ait, constabiliendam, aut vt Augustinus, & Beda putant, vt mysterium illis aliquod

liquod in illa captura piscium declararet. Vtrumque enim probabile est. Notant Chrysostomus, Leontius, Theophylactus, & Euthymius verbum illud, *manifestauit*, ἐφανέρωσε hanc vim habere, vt significet Christi corpus iã glorificatũ, nisi Christũ voluisset, videri non potuisse. Itaque sicut ante resurrectionem corpus illius natura sua visibile erat, sed diuina, cum volebat, potentia inuisibile redebat, ita post resurrectionem, cum inuisibile propter subtilitatem, & gloriam natura sua esset, visibile potentia sua discipulis reddidisse. Illud certe indicat hoc verbum, non semper post resurrectionem, sed certis, quibus volebat, interuallis à discipulis visum fuisse. Quod dicit *iterum*, non significat secundam hanc manifestationem fuisse; hanc enim postea versu decimoquarto tertiam appellat, & tamen *iterum*, idem est, atque secundo. Ergo dicens, *iterum* secundam hanc fuisse manifestationem non ordine quidem, ac numero: nam numero, si omnes numeremus, vt apud Matthæum capite 28. 16. probauimus, octaua fuit: sed habita ratione loci, quasi dicat, secundo loco manifestauit se Christus ad mare Tiberiadis. Nam etsi prius diuersis in locis iuxta sepulchrum mulieribus, alibi Petro, duobus illis discipulis euntibus Emmauuntem in via, & bis discipulis seroso lymis congregatis, tamen vt apud Matthæum diximus, Euangelista de illis tantum loquitur apparitionibus, quæ non priustim huic, aut illi, sed omnibus publice factæ sunt, qua ratione hæc numero fuit tertia, vt ait versu 14. loco secunda, quia seroso lymis bis ante publice apparuerat, nunc iterum, id est secundo loco, tertio ad mare Tiberiadis apparet. Mare Tiberiadis non verum mare, sed illum fuisse lacum, qui Genesareth appellabatur, qui & mare Galilææ, & Tiberiadis diuersas ob causas dictus fuerit, Matthæi c. 4. 18. doctimus.

Christi corpus post resurrectionem inuisibile fiebat.

2. *Manifestauit autem sic.*] Non videtur carere causa, quod tanta Ioannes diligentia omnes huius manifestationis circumstantias descripserit. Et facile quidem illa communis occurrit causa id ideo fecisse, vt maior constaret fides historiæ, sed aliam quærimus, si quæ forte magis est propria. Non inanis fortassis eius fuerit coniectura, qui mysterium aliquod maius, quam apparet existimauerit in hac fuisse piscatione, vt postea ex Augustino, aliisque auctoribus dicturi sumus, ideireo plus diligentiæ in eius descriptione adhibuisse.

Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus.] Erant in Galilæa in monte mari vicino, in quem eos Christus ire iusserat. Matth. 26. 32. & 28. nondum enim illis in Galilæa apparuerat, vt Matth. 28. 16. disputauimus. Personas Euangelista nominatim exprimit, vt magis commendet fidem historiæ, Apostolos quatuor Petrum, Thomam, & duos Zebedæi filios Iacobum, & Ioannem, hunc ipsum, qui rem narrat; Nathanaelem, de quo diximus capite primo, quadragesimo quinto. Vnde coniectura aliqua sumi potest locum, vbi tunc hi discipuli erant, fuisse Bethsaidã, vnde Petrus, Iacobus, & Ioannes, ac fortasse etiam Thomas erant. Credibile enim in patriam rediisse, vt illis dum Christum præstolabantur, piscatoriam veteri suo instituto exercerent. Quia-li duo discipuli fuerint, Euangelista non dicit: & non est nimis curiose vestigandum, quando ne illi quidem auctores, quibus nihil ignotum videtur fuisse, quique nihil non audent diuinare, qui isti fuerint tradiderunt. Sed si ea, quam modo diximus, de Bethsaida coniectura vera est, eadem eo quoque potest pertinere, vt suspicemur eos duos discipulos Andream, & Philippum fuisse, nam & ipsi Bethsaiditæ ciues erant, capite primo, quadragesimoquarto, cauetat tamen lector, ne de re incerta quidquam affirmet. Putant Augustinus, & Beda hoc ipso septem discipulorum numero præsens designari seculum, cuius vniuersum septem diebus voluitur tempus.

3. *Dicit eis Simon Petrus, vado piscari, dicunt ei, venimus & nos tecum.*] Hanc phrasim alibi declarauimus, quæ verba non actum, sed decretum, & voluntatem significant, *vado piscari*, id est volo ire piscatum, & *venimus, & nos tecum*, id est, & nos tecum venire voluimus. Locus hic vulgaris illus quæstionis est, quid causæ fuerit, cur posteaquam discipuli omnibus relictis rebus Christum sequi cœperant, Matthæum quidem publicanum ad pristinam suam artem non legamus rediisse: Petrum & cæteros, qui piscatores erant, ad piscationem rediisse auctore legamus Ioanne. Chrysostomus, Theodorus Heracleota, Theophylactus, & Euthymius, idemque sentire Leontius videtur, cur Petrus, & cæteri piscatores ad piscationem redierint, non aliam rationem afferunt, quam quod cum segregati à Christo essent, & necdum missi fuissent ad prædicandum, & ne otiosi essent, & vt victum sibi ex arte sua compararent, ad piscationem se contulerint; Cyrillus aliquid in eo mysterij fuisse suspicatur, voluisse Christum per piscationem illam Petri, & aliorum discipulorum futurum eorum officium in piscandis hominibus designare, ideoque permisisse, vt ad eam reuerterentur. Mysterium piscationis alij etiam, vt postea dicemus, auctores agnoscunt, licet non eam ob causam ad piscandum dicat rediisse. Augustinus hoc loco, Beda, & Rupertus, & Eusebius Emesenus in homilia in hæc verba, & Gregorius homilia vigesimaquarta in Euangelia, respondent non fuisse Apostolis à Christo prohibitum honesto labore victum quærere, quamuis potestatem illis fecisset viuendi ex Euangelio: tunc Euangelium non prædicasse, & si prædicassent, tamen potuisse, vt Euangelio parerent, labore manuum suarum viuere. quemadmodum legimus fecisse Paulum, Actorum vigesimo, trigesimoquarto, & secundæ Thessal. 3. 8. Nec id fecisse contra illud Christi documentum, *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei*, Lucæ nono, sexagesimosecundo, non enim esse retro, sed ante respicere, cum Euangelico non desis officio, manibus laborare. De Matthæo vero Gregorius eodem loco in hunc modũ scribit, *Piscatorem Petrum, Matthæum vero teloneariũ scimus, & post conuersionem suam ad piscationem Petrus redit, Matthæus vero ad telonii negotium non redit, quia aliud est victum per piscationem quærere, aliud autem telonii lucris pecunias augere. Sunt enim pleraq; negotia, quæ sine peccatis exhiberi aut vix, aut nullatenus possunt. Quæ ergo ad peccatum implicant, ad hæc necesse est, vt post conuersionem animus non recurrat.*

Matth. 17. 14. Ioan. 4. 9. &c.

Cur Apostoli ad piscationem rediuerint.

Fer. 4 post. resur.

Hom. 24.

Et *exierunt, & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderunt.*] Quod noctu piscaturam exercuerint, de more fecerunt; solent enim pisces facilius noctu capi. Itaque hoc ipsum ad angendã miraculi pertinet magnitudinem, quod noctu, quo tempore maior piscium copia capi solet, nihil ceperint; orto vero die, cum minus copiosa diffugientibus piscibus piscatio est, tantam ceperint multitudinem, vt trahere rete non possent. Vnde apparet vtrumque diuina factum esse prouidentia: itaque ille idem, qui postea fecit, vt tantam copiam caperent piscium, vt rete rũperetur, fecerat ante, vt tota laborantes nocte nihil caperent. Ratio in promptu est, si permisisset Christus, vt ea nocte aliquid caperent, occasionem miraculi faciendi nõ habuisset, quam ex eo sumpsit, quod nihil tota cepissent nocte, quod si fecisset, tamen minus miraculum apparuisset, cum casu factum putari posset, plures in ea parte maris, quam alibi pisces

pisces essent. Cum vero nihil omnino tota nocte prendidissent, ad vnum vero Christi verbum tantam subito cepissent copiam, quid existimare aliud potuerunt, nisi diuina id factum esse virtute? Hæc certe omnia sunt litteralia, & ab Euthymio breuiter indicantur. Sed quia, vt diximus, aliquid per hanc piscationẽ mysterii significatum est: ad litteralem quoque pertinebit sensum aliquid dicere mysticum, atque morale. Cyrillus, Leontius, & Rupertus existimant hoc fuisse per hos discipulos tota nocte laborantes. & nihil prehendentes significatum, nihil Moysem, & cæteros veteris testamenti Prophetas in adducendis ad salutem hominibus profecisse, de nocte quippe laborasse: legem enim Moysis noctem fuisse, quæ non nisi valde obscurum, & vmbratilem Dei habebat cognitionem, ideo nihil. vt ait Diuus Paulus, ad perfectum adduxisse: cum dies illuxit, cum Sol iustitiæ Christus ortus est, eius verbo, atque Euangelii prædicatione innumerabiles per vniuersum terrarum orbem captos fuisse. Eusebius Emesenus eos designari dicit, qui ipsi sibi à Deo non missi officium prædicationis vsurpant, quibus nunquam fructus labori respondet, nunquam res procedit. Ierant discipuli illi sponte sua piscatum à Christo non missi: ideo nihil multum satagendo, laborando que profecisse. Idem de obedientia dici potest, qd ex obedientia fit: prospere fit; quod contra obedientiam proprio iudicio, propria fit voluntate, successum non habet. Mihi prorsus sensus moralis, & litterali maxime cognatus videtur esse, frustra nos sine Deo laborare. *Nisi Dominus*, inquit, *ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Vanum est vobis ante lucem surgere. & Hæc dixit Dominus exercituum, isti ædificabunt, & ego destruam*, Mal. 1. 4. Hoc est, *Qui non colligit mecum, dispergit*, Luc. 11. 23.

Hebr 7. 19.

Quod ex obedientia fit, prospere fit.

Psal. 126. 1. 2.

4. *Mane autem iam facto stetit Iesus in littore.*] Quæri potest, quod ad sensum attinet litteralem, quare non venerit, sicut venit ante, cum clausis ad discipulos foribus ingressus est, c. 20. 19. & cur in littore steterit. & non potius ambulans super mare sese discipulis ostenderit, quemadmodum alias fecisse legimus Matth. 14. 25. Vtraque quæstio eadem ratione soluitur, volebat Christus, vt diximus, miraculũ illud piscationis facere, vt aliquid per eã mysterii declararet: nolebat prius, quam illud faceret, à discipulis agnosci, vt ex ipso miraculo cognosceretur, eoque maiorem in eorum animos impressionem faceret: ideo apparuit mercatoris specie, quasi vellet ab illis pisces emere. vt Chrysostomus & Theophylactus animaduertunt. Mercator aũt neque noctu ad emendos pisces, neq; super mare ambulans venit. Et oportebat interdiu fieri miraculum, cuius, vt diximus, magnitudo in eo cernebatur, quod cum noctu, cum maior piscium copia capi solet, nihil discipuli cepissent, interdiu tantam ceperint multitudinem. Quod attinet ad moralem sensum, quem propterea hoc loco præter consuetudinem nostram indicamus: quia locus ipse aliqua ex parte mysticus est, nõ potuit Christus venire nisi mane, quando enim Sol nisi mane venit? cum ipse secum matutinã lucem ferat? Aut mane, nõ noctu, id est non tempore legis. sed Euangelii Christus venit, vt Leonius, Cyrillus, & Rupertus interpretantur. Quod autẽ in littore steterit, Augustinus, Gregorius, & Beda significare putant, iã Christum totum huius vitæ cursum confecisse. Præsentem vitã mare esse, gloriam esse portum, ac littus, quo iam peruenerat Christus, ideoq; in littore dicitur stetisse. Gregorii adscribam verba, qui hoc explicat luculentius. *Quæri etiam potest, cur discipulis in mari laborantibus post resurrectionem suam Dominus in littore steterit, qui ante resurrectionem suam coram discipulis in fluctibus maris ambulauit. Cuius rei ratio festine cognoscitur, si ipsa, quæ tũc inerat, causa pensetur. Quid enim mare, nisi præsens seculum signat, quod se casuum tumultib. & vndis vitæ corruptibilis allidit? Quid per soliditatẽ littoris, nisi illa perpetuitas quietis æternæ figuratur? Quia ergo discipuli adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant, in mari laborabant: quia autem redemptor noster iam corruptionem carnis excesserat, post resurrectionem suam in littore stabat. Ac si ipsum resurrectionis suæ mysterium suis discipulis loqueretur, dicens, iam vobis in mari non appareo, quia vobiscum in perturbationis fluctibus non sum.*

Moralis sensus huius loci.

Non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est.] Quod cognitus à discipulis non fuerit, duæ causæ esse potuerunt; altera, quod propter resurrectionem, & glorificationem corporis splendidiore apparuerit specie, vt Euthymius existimat: altera, quam idem quoque Euthymius affert. & Chrysostomus, atque Theophylactus indicant, quamque ego probabiliorem duco, q; Christus cognosci noluerit, quia volebat cũ illis prius tanquam mercator de piscibus emendis miscere sermones, vt ex ipsorum responso faciendi miraculi occasionem sumeret. Similem enim ob causam noluit à duobus illis discipulis, qui Emauuntem versus iter tendebant, agnosci, vt per viam cum illis colloquens specie hominis peregrini scripturas sine suspicione gratiæ interpretaretur.

5. *Dicit ergo eis Iesus. Pueri nunquid pulmentarium habetis?*] Diximus paulo supra ex Chrysost. & Theophylacto per speciem emendi pisces sermones Christum cũ discipulis miscuisse, vt ex eorũ responso occasionem faciendi miraculi captaret. Pueros vocat, vt ait Euthymius, quasi robustos, atq; valentes, quales omnes esse solent, qui se laboribus exercent: aut, vt ait Clemens Alexand. lib. 1. Pædag. c. 5. quia domestici erant, & familiares: aut, vt ego puto, tanquam vir grauis, & tanquam superior cum inferioribus loquitur: solent aũt superiores vocare inferiores παῖδια pueros, id est filios, aut adolescentes, sicut apud Gallos dux milites, senex iuniores se, dominus famulos, & omnis superior omnes inferiores infantes vocare solet. Eadem apud Hebræos phrasis est, *surgant pueri, & ludant*, inquit dux ille 2. Reg. 2. 14. cum de militibus loqueretur. Eodem ferme modo Romani milites omnes iuuenes appellabant, quod iuuenes plerumq; solerent militare. Nam armare dicebantur iuuentutem, cum exercitum conscribebãt. Interrogat eos Christus an habeant τὶ προσφάγιον, qd noster interpres reddidit aliquid pulmentarii, aut *pulmentarium*, quem quo iure noui quidam hæreticorum interpretes reprehendant, equidem nõ intelligo. Constat ex Hesychio, & Suida Græcis auctoribus προσφάγιον Græce dici idẽ, quod ὀψωνίον quidquid in cibum præter panem adhibetur, quod Itali simili analogia companaticum vocant. Constat ex Plinio, Horatio, Persio, Columella Latinis scriptoribus id ipsum pulmentum, aut pulmentarium Latine dici, ratione quoque consimili, quod ad pultem, id est panem adiungatur in cibum. Pultem enim priscæ illi Latinorum genti pro pane fuisse idoneus auctor est Plinius. Inter pulmẽtaria autem, id est προσφάγια, quæ eadem obsonia dicebantur, pisces principem habuisse locum, quod in maioribus, quam carnes delitiis essent, apud Athenæum li. 7. c. 1. Myrtilus docet: itaque & προσφάγιον Græce, & pulmentarium Latine absolute pro piscibus ponitur, de quibus cum hic agetur, apte non noster solum interpres, sed qui nostro etiam sæculo omnium hæreticorũ Latinissimus fuit, pulmentarium conuertit, Græcum, Latinumque secutus verbum.

Pueros superiores vocant inferiores.

Vt Theod. Beza.

Li. 18. ca. 8. 2. serm. Sat. 5. li. 5. ca. 5.

Sed Castalionem imitatus.

Et responderunt ei, non.] Simpliciter, atque præcise respondent se non habere, antequam iubeantur ad dexterã rete iacere: nolentes sine causa infelicem piscatio-

nem, qua per totam noctem vsi fuerant, hominiigno-
to declarare. Id ab illis elicit Christus nouis iniectis ser-
monibus, *Mittite*, inquit, *in dexteram nauigij*: reddit se
Vers. 6. illis familiarē, & quasi amicus consilium dat, vt audeant infortunatam sibi declarare piscaturam, & res suas sine pudore tanquam cum amico communicare. Eodem artificio ex diuino spiritu veniente ii vti debent, qui iuuandi spiritualiter homines curam profitentur. Familiares cum illis prius miscendi sermones, quomodo mercatura, quomodo militia, quomodo negotia succedant, interrogandi, iuuandi consilio, quatenus licitum quidem erit, etiamnum illis in rebus, & quibus ipsi student maxime, & à quibus nos illos maxime volumus reuocare: vt experti nostrum sibi consilium vtile fuisse, ament nos, & meliora consulentibus facile credant.

6. *Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis.*] Non dicit casu, quemadmodum solent aliquando dicere, qui incertos, & fortuitos à piscatoribus iactus emunt, sed imperans, & affirmans quasi certo sciens, quid futurum esset: *Mittite*, inquit, *& inuenietis*. Iussit non in incertam, sed in certam. i. in dexteram partem retē iacere, ne casu factum videretur, quē in eam iacientes partem tantam piscium copiam comprehendissent, vt Theodorus Mopsuest. & Euthymius obseruarūt. Hic litteralis sensus. Mysticus ex verbis Gregorii hom. in Euang. 24. quæ hi subscribam, intelligetur, eademq; Augustini Bedæ, & Rupertii interpretatio est, nisi qd Gregorius breuius, & clarius edisserit. *Bu*, inquit, *in sancto Euangelio legitur, quia Dominus iubet, vt ad piscandum rete in dexteram iteretur, ante passionem videlicet, & post resurrectionem. Sed priusquam redemptor noster patiatur, & resurgeret, mitti quidem rete ad piscandum iubet,* (Luc. 5. 4) *sed virum in dexteram, an in sinistram mittis debuisset, non iubet. Post resurrectionem vero discipulis apparens mitti rete in dexteram iubet. In illa piscatione tanti capti sunt, vt retia rumperentur in illa autem & multi capti sunt, & retia rupta non sunt. Qui vero nesciat bonos dextera, malos sinistra figurari? Illa ergo piscatio, in qua specialiter, in quam partem mitti rete debeat, non iubetur, præsentem Ecclesiam designat, quæ bonos simul, & malos colligit, nec eligit, quos trahat, quia quos eligere posset, ignorat. Hæc autem piscatio post Domini resurrectionem facta in solam dexteram missa est, quia ad videndam claritatis eius gloriam sola electorum eius Ecclesia pertingit, quæ de sinistro opere nihil habebit. In illa piscatione præ multitudine piscium rete rumpitur, quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobi tanti intrant, qui ipsam quoque Ecclesiam hæresibus scindant. In ista vero piscatione & multi pisces, & magni capiuntur, & rete non rumpitur, quia sancta electorum Ecclesia in continua auctoru sui pace requiescens nullis dissensionibus dilaniatur.* Eodem modo Augustinus disserit serm. de tempore 148. Aliter Eusebius Emesenus, *Mittite*, inquit, *in dexteram nauigij rete, & inuenietis: ac si diceret, Ego hac vice non misi vos, in nocte venistis, sinistrorsum laborastis, nihil prendidistis:*
Matt. 6. 3. *nunc ergo mittite in dexteram nauigij rete, ex meo præcepto laborate, meam doctrinam prædicate, nescias sinistra vestra, quid fecerit dextera vestra, & inuenietis. In dextera igitur piscari est veram, & Catholicam doctrinam sincero affectu, & mundo corde prædicare. Piscatores enim Apostoli sunt, prædicatores, & doctores: retia vero hæc, Euangelia, omnisque sermo diuinus. Hi sic in omnes fideles intelligentur. Tales enim pisces in baptismatis flumine natant, tales retibus Euangelij, & amore fidei capiuntur.* Ego vberiorem
In dexterā rete iacere quid sit. sensum esse velim. Dextera bona animi intentio est, in dexteram rete iacimus, cum quidquid agimus, propter Deum agimus: aut, quod cum sequenti piscationis mysterio magis congruit, de nocte piscamur, cum
Rom. 9. 16. sine Christo, sine diuino lumine, sine diuino auxilio aliquid facimus: quod ideo non potest bene succede-

A re, quia *non est volentis, neque currentis*. Ad dexteram autem rete iacimus, cum Dominus est à dexteris nostris, & non timemus, quid faciat nobis homo, id est, cum diuino freti auxilio facimus, quia *misericordia est Dei*.

Miserunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.] Mirum ad verbum hominis ignoti rete iecisse, cum per totam noctem nihil prendere potuissent. Sed aut aliquid in eo sanctum, & venerabile animaduerterunt, ideoq; concepta ex verbis eius noua spe rete coniecerunt, aut, vt ait Euthymius, existimantes eum scire aliquos in ea parte pisces subnatare, aut, vt ego suspicor, quia ita comparatum natura est, vt ea consilia, quæ vera esse cupimus, facile sequamur. Iecerunt ergo, & tantas piscium collegerunt multitudinem, vt tam plenum rete habere non possent.
B Hic videndum ecquid mysterii, vt sæpe indicauimus, hac piscatione significatum fuerit. Mysterium quidem esse aliquod satis per se manifestum est: nam, vt serm. de tempore 148. Augustinus ait, *nunquam hoc Dominus iuberet, nisi aliquid significare vellet, quod nobis nosse expediret. Quid ergo prouocaretur ad Iesum. Christum pertinere, si pisces capientur, aut si non capientur? Sed illa piscatio nostra erat significatio.* Quid autem per eam piscationē Augustinus, Gregorius, Beda, & Rupertus significatum fuisse putent, ex verbis Gregorii, quæ paulo ante posuimus, lector intelliget. Eusebius vero Emesenus præter id, quod ex eo modo recitauimus, aliud quoque hoc loco tradit. *Possumus*, inquit *per hanc primam, & nocturnam piscationem intelligere eam,*
C *quam tunc apud Iudæos Apostoli seruarunt, quando eo nolentibus credere Apostolus ait, Vobis primum oportuit prædicari verbum Dei, sed quia repellitis illud, & indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Qui dest enim, ecce conuertimur ad gentes, nisi quod hic dicitur, Mittite in dexteram nauigij rete: quia enim pisces Iudaici fluminis Apostolorum retia amiserant, ad flumina gentium Apostoli missi sunt. Et tunc quidem doctores piscantur in nocte, quando auditores interius excæcati veritatem nō intelligunt. Miserunt ergo in dexteram nauigij rete, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. Hoc est enim, quod Psalmista ait, Annunciaui, & locutus sum: multiplicati sunt super numerum.* Licet etiam mihi mortalem dicere sententiam, cum id ipsum, vt ante monuimus, ad litteralē pertineat sensum huius loci. Missurus erat paulo post
D Christus discipulos suos in omnem terrarum orbem quasi in altum, ac latum mare, vt homines piscarētur: poterant inscitiam, poterant imbecillitatem suam excusare, se homines esse litterarū rudes, id est, piscandi imperitos, paucos præterea, & in firmos, qui posse se tot, tamque grandes pisces capere, tot oratores tot tātosque Philosophos irretire, & de sentētia dimouere? Voluit eos Christus exemplo artis propriæ docere id ipsos suis vitibus, suaque industria facere nullo modo posse: idque significat, qd totam laborantes noctem nihil ceperant: ipsius vero ope, atq; auxilio facillime facturos, torque capturos homines, vt rete trahere nō possent, id est, vt longe, lateque diffusam Ecclesiam & infinita hominum multitudine redundantem vix possent satis commode gubernare: idque significabat quod iactū iussu, & auspicio Christi ad dexteram rete tot piscibus compleuerunt, vt trahere non possent. Bono igitur irent animo, & sua fieri ope nihil de successu rei per se difficillimæ dubitarent: ad dexteram, non ad sinistram respicerent, id est, in diuinum auxilium, quod nunquam illis esset defuturum: non in proprias vires intuerentur: atq; in hanc sententiam Theodorus Heracleotes exponit. Singularis Christi prudētia eadem ratione, qua Petrum vocauit Luc. 5. 4. capta ingenti piscium multitudine, vt doceret, melius illi spiritualē piscationem suis auspiciis successuram esse, quam

Quid significetur sit mysterio hac piscatione.

Act. 13. 46.

Psal. 39. 6.

Moralis sensus huius piscationis proprius ad clerum.

quam tēporalis illi ante proptia industria successisset; vocatū confirmauit, & mittendum paulo post ad spiritualem piscationem spe impleuit, fore vt res bene ac feliciter eueniret. Propterea enim hac piscationis similitudine discipulos docuit, quia aut omnes, aut præcipua pars eorum, qui aderant, Petrus, & duo filij Zebedæi piscatores erant; quibus, cū eos vocaret, dixerat, *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum*, Matt. 4. 19. & capit Deus sua quemque arte.

Capit Deus sua quemque arte.

7. *Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro, Dominus est.*] Quæri potest, qua ratione Ioannes Christum primus recognouerit, Ioānem enim fuisse hunc ipsum, qui hoc scribit, eum, *quem diligebat Iesus*, nemini, vt opinor, dubium est, & nos in præfatione in hoc
B Euangelium eius rei causam exposuimus. Chrysostomus, Leōtius, & Theophylactus id ingenio, & naturę tribuunt, declarasse enim hac in re ambos Apostolos, Ioannem, & Petrum suum quemque ingenium, Ioānem naturale quoddam acumē, quo præstabat, quod primus omnium Christum agnouerit, Petrum amorē erga Christum, & naturalem audaciam, quod se continuo solus, vt ad Christum veniret, in mare cōiecerit. Ergo Ioannem ex captura piscium, vt Euthymius etiā docet, quām facile cognouit nō fuisse fortuitam, subtilitate quadam ingenij cōiecturam fecisse Christum esse, qui cum ipsis loqueretur, quiq; tam felicis piscationis fuisset auctor, animum igitur ad illū aduertis-
C se, ac demum recognouisse. Leontius aliam etiam rationem affert, quod simplicē, ac purum haberet animum. Et vero ita se habet res, simplicissimus quisque facillime Deum cognoscit, facillime credit, nec est quidquam, quod æque fidem impediat atque humana prudentia, & calliditas quædam, & vafrities ingenij, qualem in omnibus nostri temporis hæreticis animaduertimus. Hieronymus virginitatis laudator in epistola ad Pammachium aduersus errores Ioānis Ierosolymitani nō sine magna probabilitate, & magna certe pietatis significatione virginitati tribuit, *Prior*, inquit, *virginitas virginale corpus agnoscit*. Verā ego causam fuisse suspicor, quod quemadmodum Christus ante ideo non cognoscebatur, quia cognosci nolebat;
D ita nūc, quia cognosci voluit, cognitus sit. Cur autem prius à Ioanne quām à Petro cognosci voluerit, duas fuisse arbitror causas, alteram, quod eum singulariter amaret; alteram, quod, vt ait Hieronymus, purus es-
Matt. 5. 8. set; nec enim sine causa dictum est, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

Nihil apto fidem impedit ac vafrities.

Caluinistæ vrticuli, qui nullo delectu vafritum sacramenta conferunt.

Simon Petrus cùm audisset, quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare.] Euthymij interpretatio omni mihi carere videtur probabilitate. Petrum prius tunica, hoc est ὑπενδύτῃ vestitū fuisse, sed discinctum, & vt ad Christum adiret, nō quidem induisse, quam non habebat, tunicam; sed quam indutus erat, præcinxisse, τὸν δὲ ὑπενδύτην tunicam fuisse paruam, manicis carentem, & ad genua vsque demissam, qua, qui in mari versabantur, vterentur. Di-
E sserte enim dicit Euāgelista prius fuisse nudum. Quod etsi non ita intelligendum puto, quasi nudus omnino fuerit, sed quasi non omnibus, quibus vulgo vtebatur vestibus, indutus esset; tamen hoc certe colligitur aliquam sibi earum quas habebat, vestem superinduisse. Quod autem dixit præcinxisse sese διεζώσατο, non significat præcinxisse tunicam, qua ante indutus erat; sed quam nondum indutam habebat, induisse: nam quia id genus vestis non fibulis, non ligulis, sed solo cinctu aptabatur corpori, cingere erat induere. Sunt qui subligaculum, aut amiculum interpretantur, id est leue ex lino indusium, quod & pudori seruiret, & natanti impedimento non esset. Quorum ideo non probo sententiam, quia nec respondet nominis etymologia,

A atque proprietas, quod cum ἀπὸ τοῦ ἐπενδύω, id est à superinduendo dictum sit, nō dubium, quin id genus vestis significet, quæ aliis indumentis superiniicitur, qualis tunica erat; & videtur existimare Petrum prius nudum omnino fuisse, quod mihi minime persuaserint. Etenim si prius minus vestitus erat, vt aperte Euangelista docet, quām cū id genus vestis assumpsit, & id non aliud erat, quam lineum amiculum, quo pudoris loca tegerentur, tam nudus profecto prius erat, quam natus fuerat. Ergo vt supra c. 13. 4. & apud Matt. cap. 27. 35. adnotauimus, Christum non vna, ac simplici vsum fuisse veste; sed super inconsutile illam vestem, de qua Ioannes cap. 19. 23. mentionem fecit, togam habuisse; ita credendum est Apostolos super alias
B vestes infertores superiores gestasse togam, quā exuerent, cum aliquid laboriosioris operis agendum esset; resumerent, cum ab opere cessarent; sicut videmus Christum, vt discipulorum lauaret pedes eā posuisse, postea iterū induisse. Nec enim Christum alio, quām vulgari inter Iudæos habitu vsum fuisse credendū est, quod nulla re videri volebat singularis. Cum ergo se Petrus piscandi, laborandique causa superiore exuisset tunica, cum à labore cessandum esset, & ad Christum abeundum, eam iterum induit, vt coram eo honestius vestitus appareat; prius enim nudus, id est non satis honeste vestitus erat, quemadmodum moribus
C nostris, qui solo thorace, & caligis vestitus est, nudus esse dicitur. Hoc etiam ad mores pertinet, pudori & honestati, decorietiam vestitu consulendum, neque reprehendendum, si non solum coram viris honestis, sed etiam coram Christo cultioribus vestibus appareamus; si quo die ad sacram Eucharistiā accesseruri sumus, eo die splendidiore vtamur veste. Eo enim Ecclesia consilio voluit Sacerdotes singulari, ac regio vestitu mysterium illud celebrare. Ridiculiq;, & inepti Caluinistæ sunt, qui ocreati, penulati, petasati, & vtcumque casus fert, sacramenta omnia conficiant; impudentes verò Anabaptistæ, & minime ferēdi, qui nullam pudoris etiam in publico rationem habēt: pudet nos dicere, quæ illos facere non pudet. Quo ergo
D modo (obiiciunt quidam) togatus Petrus natare potuit? Primum Euangelista natasse nō dicit, nec vt tum natando, an humiliori iam prope littus mari pedibus incedendo ad Christum venerit constare potest: & eo ipso, quod Euangelista non dicit, est verisimilius venisse pedibus, quanquam Chrysostomus, Leontius, Theodorus Heracleotes, & Theophylact. natando venisse dicunt. Sed vt natando venerit, quid putamus impedimenti leuem, & bene præcinctam togam, piscatori, id est exercitato, & egregio natatori afferre potuisse? cum reperiantur apud nos, qui non solùm vestiti, sed insuper etiam onusti natent? Præcinctos ad Christum, id est bene firmatis, non dissolutis ad Christum moribus venire oportet, & in mare se propter illum, id est in quæuis pericula coniicere.

8. *Alij autem discipuli nauigio venerunt: non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium.*] Obscura causæ redditio est, nec enim apparet, quomodo hæc ratio conueniat, nauigio cæteros discipulos ad terrā venisse, quia non longè aberant à terra, imo propterea debebāt se sicut Petrus fecit, in mare coniicere, quia non longè à terra aberant, vt lōgius natandum esset, quām fortasse possent. Videtur mihi Euangelista hac ratione cæteros discipulos excusare voluisse, quod minus erga Christū ostendisse videretur, quod non se etiam in mare, sicut Petrus coniecissent, quod patientes fuissent moræ: huic enim tacitæ obiectioni respōdet, moram illam valde fuisse breuē, quia non longe aberant à terra; itaque etiam si sese in mare deiecissent, haud multo citius ad Christū venire

potuissent. Sic & Petrum laudat, & cæteros excusat. Cubiti ducēti passus sexaginta, pedes trecentos efficiunt, quam mensuram: ideo tā diligenter expressit Euangelista, vt re ipsa non solis verbis fidem faceret, non longe à terra, vt dixerat, abfuisse. Hic sensus, nec quidquam præterea mysticū hic esse arbitror, sed quia cœpimus hoc capite præter litteralem sensum etiam moralem indicare, libet persequi, Eusebius Emesenus in hunc modum interpretatur, *Quid enim per hanc terram nisi terram viuentium intelligimus? à qua isti non longe erāt, quia corporeis vinculis resoluti, cito illuc iturі erant quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium: Centenarius numerus perfectus est, qui tunc quidem duplicatur, quando sermone, & opere adimpletur. Trahunt igitur doctores rete piscium cubitis ducentis, quando sermone, & opere post se ad æternam vitam ducunt audientes.* Rupertus vero sic, *Discipulis ille, quem diligebat Iesus, & alij, qui nauigio venerunt, illos significant rectores sanctæ Ecclesiæ, qui in pace vitā finiūt. Petrus verò, qui mittit se in mare, illos omnes, qui sicut & ipse per medios fluctus tribulationum festinant, & currunt ad Dominum trahentes rete piscium, id est libris suis, siue laboribus omnimodis continentes, vel propugnantes fidem gentium. Non enim longe sunt ab illa viuentium terra, in qua Dominus immortaliter stat; sicut longe erant antiquitus sub lege laborantes, antequam veniret gratia, sed lōge sunt quasi cubitis ducentis, liberi videlicet à cunctis legalibus ceremonijs, solaq; ad peruenienduм opus habentes dilectione Dei & proximi.* De retibus scribit Sedulius non inscita carmina.

Pendula fluctuagam traxerunt retia prædam.
Per typicam noscenda viam; nam retia dignis
Lucida sunt præcepta Dei, quibus omnis in illa
Dextera parte manens concludit, ac simul vlnis,
Fertur Apostolicis Domini ad vestigia Christi.

Ego sicut litteralem sensum eum maximè amo, qui verbis, ita eum maxime moralē, qui litterali velut innatus est. Petrum Euāgelista laudat, reliquos discipulos excusat; vtrosque ad Christum venisse, sed Petrum relicta naui, relictis retibus, relictis lociis, relicta præda, omnibus expeditum rebus citius venisse; alios nanem, retia, prædam q̄ que trahentes aliquanto tardius. Duo igitur eorum, qui ad Christum veniunt genera sunt; alij omnibus prorsus dimissis rebus vna tantum succincti tunica, & certius, & citius ad Christum aduolant; alij ad Christum quidem nauigant, sed tamen quia in naui, id est cum toto populo veniunt, quia & retia, & prædam trahunt, id est onus temporaliū bonorum, artesque, honores, lucraq̄ que q̄rendi non dimittuntur, & cum maiore nauftagij periculo veniūt, & vt prospera illis contingit nauigatio, tardius omnino peruenīunt.

9. *Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem.*] Piscem nō panem superpositum, vt Augustinus tractat. 123. adnotauit. Quod supra vet. 5. ὀψάριον, hunc ὀψάριον appellat, itaque vtroque loco eadem ratione interpres potuit reddere, pulmentarium. Ac fortasse ad rem aliquid pertineret eodem modo reddere, licet diuersum sit Græcè vocabulum, vt paulo post melius intelligetur, cum causam disputando explicauerimus, quamobrē Christus effecit, vt antequam discipuli ad se venirent, focus esset accensus, panis paratus, piscis super prunas positus, iā videlicet assus, & ad esum paratus. Sed prius videndum, vnde piscem Christus habuerit, cum paulo ante nullum habens à discipulis petijsset. Theodorus Heracleotes vtramq; sententiam putat esse probabilē & ex mari potentia tua sine reti, sine vllo instrumento cepisse solo vocātē iussu, & ex nihilo procreasse. Atq; in illam priorem sententiam videtur Cyrillus esse propensior. Sed altera est lōge probabilior, eam q; Theodorus Mops. Chrys. Leontius, Theoph. Euthymius amplectuntur; potestq̄ que hoc etiam ratione confirmari. Nō dubium, quin quomodo ignem, & panem, eodem & piscem præparauerit, atq; ignem quidem, & panem certum est ex mari non habuisse; sed ex nihilo creasse, eodem igitur modo creauit piscem. Redeamus nunc ad id, quod prius quærebamus, quam ob causam id fecit. Manifestum quidem est potentiam suam ea re ostēdere voluisse sicut in captura piscium, eam q; vnam rationē auctores afferunt, Theodorus vterque, atque Leōtius, sed ea communis est causa, & quærimus aliquam magis propriam. Solus Cyrillus aliam quādam videtur insinuare, voluisse vnum, aut paucos piscēs, quasi loco primitiarum accipere, vt se ostenderet esse Dominum. Nam vt hoc obiter dicamus, existimat non vnum tantum, sed plures pisces super prunas positos fuisse; sed Euangelistam singulari numero ὀψάριον piscem dixisse, nō inquantum vnus, sed quia paucі erant, quod nulla meo iudicio coniectura probari potest. Duas igitur ego causas inuenio, cur Christus prandium hoc præsertim ex piscibus discipulis, antequam eos, quos cæperant, pisces afferrent, præparauerit. Altera est, vt ostenderet se auctorem illius tam copiosæ piscationis fuisse. Enim uero qui sine reti, sine aqua, sine vllo instrumēto in arenoso, & atido loco piscem ex nulla subiecta materia procreasset, efficere nimirum potuisse, vt ipsi iacto iussu suo in mare reti magnam illam piscium multitudinem caperent. Atque eodem pertinet, quod Theodorus Mops. scribit, voluisse demonstrate Christum nō sua discipulos industria, sed diuina ipsius ope tot cepisse pisces, quod idem verbi Dei prædicatores, si quid proficiūt, existimare debēt. Altera, vt doceret se paulo ante non propterea ab illis petijsse, ecquid haberent pulmentarij, quod aut ipse indigeret, aut si indigeret, opus sibi esset ab illis petere: posse se ex nihilo nō solum piscem, quē poposcerat; sed & panem, & ignem, & quidquid esset necessarium, excitare, esse se eum qui dixisset, *si esurierо, non dicam tibi, meus est enim orbis terræ*; piscem tantum ab illis petijsse, integrum eis prandium momēto temporis præparasse. Nō sua igitur, sed ipsorum causa piscem ab illis postulasse, vt sermones cum illis conferet, vt suam illis potentiā ostenderet, vt doceret suo auxilio cōfidere, vt eos denique piscibus quos quærebant, & non inueniebant, locupletaret. Hoc ipsum morale continet documentum, sæpe Deus à nobis nō sibi, sed nobis petit. Cum à Samaritana illa muliere aquam petiit, non tam ipse bibere volebat, quam meliore ipsam potare aqua. Totum locū Eusebius Emesenus, aut quisquis ille fuit auctor in homilia in hæc verba moraliter ad hūc modum tractat. *Hoc cibo Christi piscatores, & prædicatores semper recreantur, & vires suscipiunt, quotiescunque fatigati ab hoc opere redeunt. Quoties enim prunas, & piscē super prunis positum, & panem vident, quoties Christi passionem recordantur, toties lacrymis & fatigationis, & omnium suarum angustiarum obliuiscuntur. Quid est enim piscis prunis assus, nisi Christus in cruce passus? Quid est panis nisi Euangelica prædicatio, qua eos Dominus reficere solebat, dicens, nolite timere eos, qui occidunt corpus; animam autem non possunt occidere?* Rupertus vero per piscem & panem, cœnam illam vitæ æternæ significari, de qua dictum est, *satiabor cùm apparuerit gloria tua*; & *Beatus qui manducabit panē in regno Dei.* Luc. 14. 13. &, *Ego disponо vobis sicut disposuit mihi pater meus regnū, vt edatis, & bibatis super mēsam meā in regno meo*, Luc. 22. 30. Huiusmodi prādiū ijs, qui per mare huius vitę ad Christum nauigauerunt, in cęlo, id est in littore paratū esse. Ignem amorē esse Spiritus sancti, piscē & panē Christum, id est hominem simul. ac Deum. Eodē sensu D. Cyril. dixerit. Alium ego moralē sensum animaduerto.

Moralis sensus huius loci.

Lib. 14.

Cur Christus hoc prandium præparauit.

Lib. 5. Car.

Alius sensus moralis qui auctorem esse.

Vnde piscē Christus habuerit.

qui

qui, niū fallor, ad litteralē magis accedit; docet Christus suis piscatoribus, maximeq; iis, qui naui, piscibusq̄ que relictis sese, vt ad ipsum venirent, coniecerunt, nihil quidquā defuturum. Nam in ipso falo, in loco sterili, ac deserto, vbi nulla humani præsidij erit spes, vel miraculo diuinam illis prouidētiam, quidquid necessarium erit, suppeditaturam. Nihil deesse timentibus eum. *Quando misi*, inquit, *vos sine sacculo, & pera, numquid aliquid defuit vobis*, Luc. 22. 35.

10. *Dicit eis Iesus, Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.*] Frequens inter interpretes quæstio est, quare Christus discipulos de piscibus, quos ipsi prēdidissent, afferri iusserit, quasi piscis ille, quem suprā prunas positum viderant, fuisset imaginarius, nec aptus ad cibū. Theodorus Heracleota respondet ideo hoc fecisse, vt ex huius, & aliorum, quos ipsi ceperant similitudine cognoscerent se & huius, & illorum auctorum esse. Leōtius vero, Theophylactus, & Euthymius, vt ex eorum comparatione, similitudinē que intelligerent illum, quem super prunas videbant, non phātasma, sed verum esse piscem. Aliā ego causam ex versu sequenti colligi posse arbitror, propterea afferri iussisse pisces, vt ex eorum magnitudine, multitudinē que miraculi magnitudinem oculis cernerent. Moraliter Eusebius Emesenus interpretatur, velle Christū, vt prædicatores ad se homines adducant, vt in se omnia referant, vt se vnum prædicando quærant, sicut ille faciebat, qui dicebat, *Nos autem prædicamus Christum crucifixum*, 1. Corin. 1. 23. &, *non iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum.* Rupertus verò, iussisse afferre pisces, quos prēdidissent, quia in supremo illo iudicio vnusquisque ante iudicem Christum feret, si quid fecerit boni, si quos illi homines lucrifecerit. *Venientes* enim *venient cum exultatione, portantes manipulos suos.* Ego, si meum esset institutū quærere morales sēsus, potius dicerem velle nos Deum ita ex eius pendere prouidentia, ita confidere, non passurum eū, vt quidquam nobis desir, vt tamen studium, & operā, quam possumus nostram adhibeamus; oportere nos cum ipso cooperari, nō debere otiosos esse, & diuina abuti prouidentia, non semper miraculis, non semper ex manna viuendum cœlitus missō; piscandum, arandum, ferendum, merendum, laborandum nobis esse, *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.*

11. *Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenū magnis piscibus, centum quinquaginta tribus.*] Versu 6. dixerat omnes, qui in naui erant, vix iere pre multitudine piscium trahere potuisse, quo ergo modo nunc dicit solum illud traxisse Petrum? & quidem in terram traxisse, quod multo difficilius esse constat, quām per mare trahere, quia & aqua sustinet, & pisces natant? Verisimile est, & quidem Cyrill. & Euthy. existimant non solum traxisse Petrum, sed ipsum cæteris adiuūātibus; solum autem nominatum, siue quia aliorum erat princeps, siue quia in eo opere dux extitit, siue quia, vt promptior ad obediēdum dictis Domini, primus omnium ia nauim ascendit. vt rete traheret; sicut primus, vt ad Dominum properaret, de naui descenderat. Quod si solus traxit, vt Gregorius, & Rupertus existimant, ope fecit diuina, habuitq; aliquid mysterij res, & nunc Petrus, id est qui Petri successor est, plus habet in Ecclesia potestatis, quām alij omnes simul aliorum Apostolorum successores, vt paulo post vet. 15. illi indicat Christus. *Quod enim possimodum aperitur in voce, hoc nunc significatur in opere*, vt Gregorius ait homil. in Euangel. 24. Quod & magnitudinem, & numerum piscium Euangelista declarat, eò pertinet, vt miraculi magnitudinem ostēdat. Sed numero piscium omnes auctores video aliquod existimare mysterium contineri. Græci fere omnes, Cyrillus, Leontius, Theophylact. Euthymius putant centenarium numerum, quia perfectus est, multitudinem innumerabilem significare, qui ex gentibus erant credituri; quinquagenarium verò, qui dimidia minor est parte, eos, qui ex Iudæis erant credituri, numero scilicet multo minori, ternarium mysterium Trinitatis, in quod omnes erāt credituri. Latini diuersa nō solum à Græcis, sed ipsi etiam inter se sententia. Quid Augustinus senriat, vix lector ex bene longa eius disputatione colligat, sed ista eius disputationis conclusio est. *Non ergo tantummodo centum quinquaginta Sancti ad vitam resurrecturi significantur æternam, sed millia Sanctorum ad gratiā spiritus pertinentium, qua gratia cum lege Dei tanquam cum aduersario concordatur, vt viuificante spiritu, littera non occidat; sed quod per litteram iubetur spiritu adiuuante compleatur, & si quod minus sit, remittatur. Omnes ergo ad istam gratiam pertinentes hoc numero figurantur, hoc eō figurati significātur. Qui numerus ter habet etiam quinquagenarium numerum, & insuper ipsa tria propter mysterium Trinitatis.* Augustinum iisdem vestigiis Beda sequitur. Alites Gregorius hom. 24. *A magno*, inquit, *mysterio numerus nō vacat; sed intentos vos tanti mysterij profunditas expectat. Nec enim quantitatū summam solertes Euangelista exprimeret, nisi hanc sacramento plenam esse iudicasset. Scitis namque, quod in veteri testamēto omnis operatio per Decalogi mādata præcipitur; in nouo autem eiusdem operationis virtus per septiformem gratiam sancti Spiritus multiplicatur fidelibus datur.* Et interiectis paucis, *Ducamus ergo per trigonum decem, & septem, & veniunt ad quinquaginta vnum. Qui profecto numerus a magno mysterio non vacat, quia in testamento veteri legimus, quod annus quinquagesimus iubileus vocari iussus est. In quo videlicet cunctus populus ab omni operatione quiesceret. Sed vera requies in vnitate est. Dimidi enim vnum non potest. Vbi enim scissura diuisionis est, vera requies nō est. Ducamus ergo per trigonum quinquaginta & vnum, & fiunt centum quinquaginta tres.* Eodem prorsus modo Theophilus Alexandrinus, aut potius, vt Hieronymus, vocat, Antiochenus interpretatur libro 4. allegoriarū, vt facile suspicer Gregorium ex illo sumpsisse. Quid Emesenus sentiat, eius dicā verbis. *Quid*, inquiunt, *per centum quinquaginta tres pisces, nisi omnes baptizatos, & fideles intelligimus? Hoc enim significant tres, quod centum quinquaginta. Si enim in aquas partes centum quinquaginta diuidamus, tres, & nō amplius quinquagena fiūt. Tres enim sunt mundi partes, quæ per tres pisces, & tres quinquagenas significantur, Asia, videlicet, Africa, & Europa. Inde est, quod mulier abscondit fermentum in tribus satis farinæ, donec fermentaretur, id est, quod in cruce titulus Hebraicè, Græcè, & Latinè scribitur. Capiūt igitur Apostoli tres pisces, & cētum quinquaginta, quia eorum sermone, & exēplo ducantur, quicunque ex ijs tribus mundi partibus ad Ecclesiam veniunt. Merito denique centum quinquaginta tres pisces capti referuntur, quoniam in huius numeri sacramento, id est in fide Trinitatis omnes Christiani in baptismate fidei retibus capiuntur.* Propius mihi Rupertus videtur in quærendo morali sensu ad litteralem accessisse, quod semper faciēdum esse ei, qui ridiculus esse nolit, sæpe monuimus. Ergo per tres istos diuersos numeros triplicem hominum eorum, qui salui sunt, gratū significari. Per cētenarium cōiugatos, quorū maxima multitudo est; per quinquagenarium viduos, & cōtinentes, quorum minor est numerus; per ternarium virgines, quorum minimus. Ego quidem casu factum esse non puto, quod tot, non plures, non pauciores capti sint pisces: omnia enim diuino fiebant cōsilio, itaque præter primum illum litteralē sensum, aliquid mysticē significatum fuisse nō dubito. Mysterium veto non aliud esse suspicor, quam quod voluerit Christus ista numerorum varietate significate fore, vt Apostoli ex

Psal. 33. 10.

Cur ex piscibus, quos discipuli prendidissent, afferri Christus iusserit.

Psal. 125. 6.

Psal. 49. 12.

Morale documentum huius loci.

Psal. 127. 2.

Mat. 10. 28.

Psal. 16. 15.

Numero piscis quid mysterij contineatur.

Tract. 122.

Leui. 25. 10. 11.

Mat. 13. 33. Sup. cap. 19. 20.

Ruperti sensus moralis ad litteralē magis accedit.

omni

omni hominum genere multos, ex alio tamen plures, ex alio pauciores piscarentur.

Et cùm tanti essent, non est scissũ rete.] Vno verbo Græce dixit, quod Latine duobus dicitur, cũ tot essent, ac tanti. ὡ τοσοῦτοι ὄντων. Non dubium, quin miraculo adscribat Euangelista, quod rete tot, tantisque plenum piscibus, & vt in terram tractum scissum non fuerit, efficiente scilicet tacito Christo, ne rumperetur. Quare non dubito aliquid eum significare voluisse. Quid Augustinus, Gregorius, Beda, & Theophyla. significatum fuisse putent, suprà ver. 6. docuimus. Emesenus in hunc locum sic commentatur. *Boni pisces erant isti, à quibus rete scissum non est; mali pisces hæretici, & schismatici, qui Euangeliorum retia quotidie scindunt.* Mihi, quod multitudine piscium rete dissuptum non fuerit, significare videtur fore, vt Apostolorum quantumuis infirma, & reti similis virtus, Christi tamen gratia cõfirmata, quamliber ingenti hominum multitudini capiendæ, atque trahendæ, suffectura sit. *Sufficit*, inquit, *tibi gratia mea.* Et, *abundantiùs omnibus laborauì, nõ ego, sed gratia Dei mecum.* Et, *omnia possum in eo, qui me confortat*, aut certe rete Ecclesia est, vt in illa parabola Matt. 13. 47. multitudo piscium, multitudo fidelium. Significatur igitur fore, vt Ecclesia Catholica, quãuis magna fidelium multitudine redundet, nõ rumpatur tamen, sed licet per mare, id est per magnas huius vitæ difficultates salua, & integra ab Apostolis, id est ab iis, qui eã gubernant, trahatur in littus, littus autem cœlum est.

2. Cor. 12. 9.
1. Cor. 15. 10.
Phila. 4. 13.

12. *Dixit eis Iesus, venite, prandete.*] Quod ad prãdium eos Christus invitat, ideo facit, vt cogat eos ãgendo, gustando edendo, quem fecerat, panem, ac piscem, re ipsa miraculi veritatem, & magnitudinem experiri. Duplex autem hic est quæstio. Altera, ad quod pisces edendos inuitaueri; ad eumne solum, quẽ ipse ex nihilo super prandium fecerat, an ad eos etiam aliquos, quos illi ceperant. Chrysostomus ad eum solũ, quem ipse fecerat, inuitasse putat. Augustinus tractat. 123. & Euthymius, & ad illum, & ad alios ex iis, quos illi prehenderant, quoq; iam super easdem posuissent prunas: quod videtur rationi magis esse consentaneum. Cum enim ideo, vt diximus, à prãdium inuitauerit, vt miraculi veritatem experientur, cum vtrumque miraculum fuisset, & quod ille creatus piscis & quod illi in rete cõiecti, ratio postulabat, vt ex vtrisque gustarent. Atque hoc eodem modo Theod. rus Heracleotes Leontius, & Theophylactus senserint necesse est, quia vt versu 10. citauimus, ideo existimant iussisse Christum, vt eos, quos ceperant, pisces afferrent, vt ex vtrorumque comparatione verum miraculum agnoscerent; vtrisque igitur vesci oportebat. Altera quæstio est, num & Christus cum illis ederit; nihil enim dicit Euangelista, & graues auctores quæstionem nõ attingunt. Sed non dubito, quantum quidem cõsequi coniectura possumus, quin ipse quoq; Christus cum illis ederit, sicut & Gregorius homilia 24. Leontius, Theophyl. primum quia id ratio postulabat, vt cum se illis manifestare vellet, cum illis vesceretur, vt fidem ipsis resurrectionis suæ confirmaret. Deinde quia id facere solebat, cum illis abiret apparebat, etiamsi paratum non esset prandium, nec discipuli cibum sumerent, vt Luc. 24. 41. *Habetis hic aliquid, quod manducetur?* Præterea quod discipuli existimasse, si se edentibus ipse non edisset, non esset phantasma? Deinde non dicit. Ite, & prãdete, sed *venite, & prãdete*, quasi dicat, *venite, prandete* mecum, itaq; ex vtpotius horum verborum colligitur prius ipsum cepisse ex pane piscecq; gustare, deinde dixisse, *venite, & prandete*, vt non verbis tantum, verum etiam exemplo eos inuitaret. Obseruant Chrysost. & Theophyl. non tam illum oculos in cœlum tollere, nõ gratias agere, q. ea dõ-

Ad quos pisces edendos Christus inuitauerit discipulos?

Num Christus cũ discipulis illis ederit.

A dum antequã moreretur, facere consueuerat, vt supra cap. 6. 11. & Lu. 9. 16. quia ante resurrectionẽ humãliter & tanquam homo gerebat sese, post resurrectionem tanquam Deus. Quod ad sensum moralẽ attinet, Cyrillus, Theophylactus, & Rupertus sic interpretãtur, quod Christus discipulos post tractum in terram rete ad prandium inuitauerit, nihil aliud significare, quàm fore, vt post huius vitæ labores post bene functũ officium iubeat nos manducare, & bibere super mensam suam in regno patris sui, dicturusq; sit, *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* Paratum enim à Christo discipulis prandium, paratum à cõstitutione mundi regnum esse; & gaudũ illud, de quo alio dicit loco, *Euge serue bone, & fidele, B quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui.* Eusebius Emesenus de cõuiuio sanctæ Eucharistiæ, deq; prædicatione verbi Dei, ad quam nos Christus quotidie inuitat, pastoq; ie reficit, atque recreat exponit. *Quotidie*, inquit, *nos Dominus ad prandium inuitat; quotidie nobis & panem, & piscem apponit, quotidie cibũ Euangelicum, & sui corporis, & sanguinis administrat. Dum hæc enim Euangelia legimus, suã panis cibo nos interius reficit. Vbi & piscem assum nobis tribuit, quia quatuor pronobis passus est, his inuentus. Nec bene Christi retia trahere possunt, qui hu cibis assidue non reficiuntur.* Quid autẽ piscis ille assus significet, quo vescuntur, leget, qui volet, apud Gregorium ho. 24. ego ex litterali sensu moralẽ aliũ elicio. Cur voluit Christus, vt secum discipuli vescerentur? vt ie, quemadmodum diximus, agnoscerẽt; voluit ergo moraliter significare se à nobis nõ sola, vt ita dicam, speculatione, sed multo maxime gustu cognoscendum esse. *Gustate*, inquit, *& videte, quam suauis est Dominus*; gustamus autẽ, cũ eadem patimur, quæ ille passus est, cum eius in nobis experimur beneficia.

Luc. 22. 29.
Mat. 25. 34.
Matth. 25. 21. 23.
Cur inanibus suis manibus dederit Christ.
Luc. 24. 35.
Psal. 33. 9.

Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes, quia Dominus est.] Recte hoc loco dubitat Augustinus, *si sciebant, quid opus erat interrogare? Si autem non opus erat, quare dictum est, Non audebant, quasi opus esset, sed timore quodam non auderent?* Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius, existimã partim opus fuisse, quia propter formẽ maiestatem non videbatur esse Christus: opus autẽ nõ fuisse, quia ex factis tuncab eo miraculis apparebat aliũ, quam Christum esse non posse. Ergo ea ex parte, qua eum non satis cõgnoscebant, & opus fuisse, & voluisse, quisnam esset, interrogare; sed ausos non fuisse reuerentia tantæ maiestatis, præterquam quod alia ex parte videbant eum esse Christum. Eodẽ ferme modo Theodorus Heracleotes, & Leontius, nisi quod putãt propterea ex forma non potuisse eum recognoscere, quia nondum satis clarus erat dies, aut quia ipse formam suam sic immutauerat, vt cognosci non posset. At verba Euangelistæ alium sensum præ se ferunt. Non enim dicit ideo ausos non fuisse eum interrogare, quod reuerentia impediretur, sed quia sciebant Dominum esse. Rupertus sic, *Tunc quidem non audebant, & insciti solummodo ad intuendum, vel audiendum reuerentiam præstabant: quãdo autem ad illud æternum suos omnes inuitauerit conuiuium iam opus non habebunt interrogare eum, scientes, quia Iesus est, sciẽtes, inquam, & perfectè cognoscentes, quomodo ex parte cognoscunt scripturas legẽtes, & sanctum sciẽtes Spiritum consulentes, donec veniat, quod perfectum est, & euacuetur, quod ex parte est.* Sed hoc magis vtilitas est, quam litterale. Augustinus, & Beda proximè omnium ad veritatem accesserunt. Sensus est, inquiunt, *Tanta erat euidentia veritatis, quæ Iesus illis discipulis apparebat, vt eorum non solum negare, sed ne dubitare quidem vllus auderet: quoniam si quisquam dubitaret, vt quæ interrogare deberet.* Sic ergo dictum est, *nemo audebat*

Tract. 123.

C D

E

1. Cor. 13. 10.

eum interrogare, Tu qui es? acsi diceretur, Nemo audebat dubitare, quod ipse esset. Recte quidem: sed illud addẽdum, Euangelistam hoc ipsum miraculo tribuisse. Quanquam ego clarius ex vtraque & Augustini, & Græcorum interpretatione verum sensum elici posse arbitror, adeo certos fuisse discipulos ex miraculis, & ex intimo quodam sensu Christum esse, qui cum illis etat, vt quamuis forma corporis consueta non apparaeret, quamuis oculi contradicerent, tamen minime auderent dubitare. Potestque hoc ad factam Eucharistiam scite admodũ, & vtiliter accommodari. Cum in illo spirituali conuiuio sumus, quamuis oculi, quãuis sensus omnes contradicant, tamen ex intimo quodam fidei sensu adeo certi esse debemus verum esse, quem sumimus, Christum, vt ne interrogare quidem audeamus, *Tu quis es?*

Expositio austeria.

A

B

13. *Et venit Iesus, & accipit panem, & dedit eis, & piscem similiter.*] Non dubito, quin certa Christus de causa suis ipse manibus panem, & piscem discipulis dederit. Cansam eius rei vnam Theodo. Heracleotes indicat, voluisse etiã nunc in fractione panis à discipulis agnosci, quemadmodum à duobus illis in Emaus agnitus fuerat. Itaque existimat prius illis panem, piscemque distribuisse, quam ab illis agnosceretur. Non probo: iam enim à Ioanne adhuc in naui cognitus fuerat, iam Petrus ad eum cognitum adnatanerat. Illud facile credo, quamuis iam cognitus ab illis esset, voluisse tamẽ, vt eorum de se opinionem confirmaret, more vti suo, & tanquam patremfamilias, quemadmodum & institutum erat Iudæorum, & ipse alibi facere consueuerat, suis manibus panem piscemque distribuere. Vide Matt. 14. 17. 19. Marc. 6. 39. 4. Lucæ 9. 14. 16. & 24. 35. & supra cap. 6. 11. Rupertus sic exponit. *Sic dictum est hic, Venit, & accipit panem, & dedit eis, sicut alio loco de seruis ex cellanitibus dominum suum, cum præmissum esset, Faciet eos discumbere, statim subiunctum est, Et transiens ministrabit illis.* Sed Rupertus relicto litterali sensu ad spiritualem fugit. Quod si moraliter interpretari libeat, malim Cyrillum sequi, qui hoc facto illud significari putat, nos omnia & spiritualia, & temporalia bona de manu Christi percipere.

Cur inanibus suis manibus dederit Christ.

Luc. 22. 37.

C

14. Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum resurrexisset à mortuis.] Quomodo Ioannes hanc manifestationem Christi tertiam fuisse dicat, cum tam multæ eam antecessissent, apud Matth. capite 28. 16. explicauimus. τρίτον τρίτον hoc tertium, aut hoc tertio Ioannes Græce dixit pro, hac tertia vice, si ita liceret loqui, quemadmodum neminem bene Latinum auctorem locutum memini: quamquam placuit hæc phrasis hæreticorum interpreti, qui videri maxime Latinus voluit.

Th. Beca.

15. 16. 17. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus, Simon Iona diligis me plus his.] Hos tres versus quia idem omnium argumentum est, eodem etiam explicabimus commentario. Locus est grauis, & in quo paulo altius figere pedem oporteat. Petrum Christus peracto prãdio singulariter alloquitur, & num se plus quã cæteri diligat, percontatur; affirmanti curam tradit pascendi oues suas, vtrum singularem, ac communem, paremque cum cæteris, de eo nobis cum nouis hæreticis disceptatio est; q ex singulis huius loci verbis, ac circumstantiis terminanda est. Nec enim nunc de aliis disputamus locis, in quibus singularis Petro supra cæteros auctoritas datur: sed hunc interpretamur locum, hic pugnamus, hic volumus vincere. *Cum ergo prandissent*, inquit Euangelista. Videamus ecquid hoc ipsum ad rẽ pertineat, q hæc Petro auctoritas post prandium data sit. Lutheriani, & Caluiniani, qui nihil aliud hoc loco lit. Lutherani, & Caluiniani, qui nihil aliud hoc loco Christum fecisse putant, quam Petrum in Apostolicam restituere dignitatem, à qua pp negationem ceci-

Cur Petro singularia illa supra cæteros auctoritas à Christo post prandium data sit.

A disse dicunt: & illud dicant necesse est nihil aliud fuisse mysterii, quod post prandium hoc fecerit, quam quod Germanico more voluerit prandio amicitiã conciliare. Ego non id Christum spectasse arbitror: sed obseruo eius fuisse consuetudinẽ, vt res omnes magis post prandium, aut cœnam instiuerat. Quemadmodum Eucharistiam ab eo post cœnam institutam legimus: & post prandium discipulos dato per flatum Spiritu S. ordinatos supra c. 20. 22. Nam antequam hoc faceret, ex altero etiam, sicut hoc loco. asso pisce cum discipulis edisse scribit Luc. cap. 24. 43. Propterea igitur post prandium hoc egit, quia quiddam facere volebat singulare. Et cæteris quidem Apostolis, cum illis potestatem dare voluit, vnum communiter omnibus dedit prandium: nunc vero, cum soli Petro singulatem vult tradere potestatem, voum ,ppter illum, & multo magis admirabile conuiuium apparuit. Rogat Petrum, *Simon Iona*, Ne hoc quidem fortasse causa caret. quod Christus eum non Simonem Petrum, vt Euangelista, sed Simonem Iona vocat, nomine videlicet antiquo. Dixerat enim illi, cum ad Apostolatum vocauit, fore vt non iam Simon Iona, sed Petrus, id est petra vocaretur, supra quam petram Ecclesiam suã erat ædificaturus, supra c. 1. 42. dicit ergo nunc illi, Simon hactenus quidem fuisti, *Simon Iona*, nũc tempus venit, quo tempore Petrus futurus es: volo nunc super te Ecclesiam meam ædificare, id est oues meas pascendas tibi committere, quemadmodum tibi promiseram Matth. 16. 18. Non ignoro etiam ante vocatum fuisse fortasse Petrum, vt apud Matth. cap. 10. 2. disputauimus: sed hoc dico, videri non sine causa Christum hoc loco non Petrum, sed pristino, ac proprio nomine Simonem appellasse, quia vetum que Petrus ante vulgo vocari cœptus esset, tamen nondum Petrus, id est, petra, & fundamẽtum Ecclesia factus erat. Sequitur, *Diligis me plus his?* Hic Christus à Petro singulare quiddam requirit, quod cæteri non habeant, aliquid ergo vicissim illi dare volebat proprium ac singulare, quo cæteris antecederet. Sed videamus quam callidi & vafri interpretes hæretici sint. Docent quidam illorum non esse sensum, *Diligis me plus his?* id est, plusquam hi diligunt me? sed, *Diligis me plus his?* id est plusquã hos diligis? O homines acutos, cui enim, nisi illis venire hoc in mentem potuisse? Scilicet valde ad rẽ pertinebat, vt Christus Petrum interrogaret, & quidem tam accurate, & toties interrogaret, vtrum se, quam cæteros discipulos magis diligeret. Laborabat enim Christus zelotypia, & cum cæteris discipulis, quasi procus de Petri erga se amore contendebat. Sed bene est, quod isti hæretici ab aliis etiam sectæ suæ hæreticis refutati sunt Bernardus quidem sermon. 76. in Cantic. dum aliud agit, & memoriter, ac leniter hunc locum carpit, non putat comparationem inter amantes, sed inter amatos fieri: cæterum non ad discipulos refert. *Plus*, inquit, *quam tua, plus quam tuos, plus etiam quam te.* Sumpsit igitur occasionem Christus Petrum interrogandi, vtrum se plus, quam cæteri discipuli diligeret, ex recenti eius facto, quod se vnus omnium cæteris in naui relictis audito Christum esse, qui in littore apparebat, in mare coniecisset, quod singularis amoris fuerat. Quasi dicat, *Diligis me plus his*, quemadmodum videris modo demonstrare voluisse? Si ergo ita est, *pasce oues meas.* Quid sequitur? nisi si non ita est, nolo vt pascas oues meas. Atqui si Petrus nõ plus Christum, quam cæteri discipuli diligeret, nõ propterea profecto minorem, quam illi pascendarum ouium Christi potestatem accepisset: ergo ea potestas, quã ita Christus illi dat, vt daturus nõ fuisset, nisi se pluiquã cæteri diligeret, maior vtiq; quam potestas aliorũ discipulorũ erat. Rupertus existimat Christũ ad illa Petri verba allludere voluisse,

Th. Beca.

Quis horũ verborum sensus, diligis me plus his.

quibus se Christum plus cęteris diligere declarauerat. A *Esi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Matth. 26. 33. Quid ergo interrogat, quod nec ipse ignorabat, & Petrus iam non verbis, sed factis declarauerat plus se Christum diligere, quam cæteros? Sed vt timorem illi eriperet, & ex dolore, quem ex negatione conceperat, recrearet, vt scribit Heracleota: bono esset animo, maius illi nunc munus se velle cõmittere, quam vnquam illi ante commisisset. Aut, vt ego puto, nec propter se, qui non ignorabat: nec propter Petrum, quia alio iam prorsus, quam cum negauerat, animo erat: sed propter eos, qui aderant, interrogat, num se plus, quam cæteri diligat, vt intelligant nõ sine causa plus se Petro potestatis, quam cæteris dare, cum constaret & ex facto eius singulari, & ex sæpe reperito testimonio plus se ab illo, quam à cęteris amari. Plus quiddam Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius Græci licet auctores dicunt, ideo solum interrogasse Petrum, quia princeps, & veluti os erat Apostolorum, Respondet Petrus, *Etiam Domine, tu scis quia amo te.* Notant Theodorus Mopsuest. Chrysostomus, Theophylact. & Bernardus in serm. de diligendo Deo non ausum respondere Petrum se plus Christũ, quam cæteros amare, sed modestius dicere se quidem eum amare, ipsumq; quem nihil lateret proferre testem, factum scilicet cautiorem post negationem. Cum enim ante dixisset se animam pro Christo positurum ca. 13. 37. paulo post ter Christum negauit, cuius nunc memor temeritatis, nihil nunc auder magnum de se polliceri, sed rem omnem ad Christi iudicium referre, q. fullinon posset. *Tu scis Domine.* In quam sententiam eleganter admodum hoc loco scribit Augustinus. *Hunc inuenit exitum ille negator, & amator: præsumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo, probatus, patiendo coronatus, hunc inuenit exitum, vt pro eius nomine perfecta dilectione moreretur. cum quo se moritaturum peruersa festinatione promiserat, faciat eius resurrectione firmatus, quod immature pollicebatur infirmus. Hoc enim oportebat, vt prius Christus pro Petri saluae, deinde Petrus pro Christi predicatione moreretur. Preposterum fuit, quod audere cœperat humana temeritas, cum istum disposuisset ordinem veritas. Animam suam se positurum pro Christo Petrus putabat, pro liberatore liberandus, cum Christus venisset animam suã positurus pro suis omnibus, in quibus erat & Petrus. Quod ecce iam factum est, nunc iam firmitas cordis ad suscipiendam mortem pro nomine Domini vera ipso donante sumatur, non falsa nobis errantibus præsumatur.* Mihi vero ita videtur Petrus modestiæ rationem habuisse, vt tamen non obscure significauerit se plus cæteris Christum diligere. Cum enim respondet, *Etiam.* quid sibi aliud vult, quã se plus cæteris Christum diligere, quod vtrum faceret, Christus interrogauerat? Itaq; quod subiungit, *Domine tu scis*, non solum moderationis causa dictum puto, sed multo etiam magis, vt, quod dixerat, *etiam*, ipsius Christi testimonio confirmaret. Tanquam si diceret *etiam*, plus te, quã cæteri diligo, quod ita esse teipsum testẽ appello. Subiicit Christus, *Pasce agnos meos.* Quibus verbis primũ indicat verum esse, quod Petrus responderat, se illum plusquam cęteros amare: expectabat enim responsum eius, & auctoritatem, quam illi dare cogitabat. quod ammodo suspenderat veluti nõ daturus, nisi affirmasset se ipsum plusquam cæteros amare. Cum ergo dat, quod suspensum tenebat, approbat tanquam ad eam rem exoratus testis verum esse, q. Petrus respondisset. Dixerat Petrus, *etiam. Domine tu scis*, respondet Christus, ita est vt dicis, ego scio, *Pasce ergo agnos meos* Pascere esse regere, ac gubernare, sed ita regere tanquam pastorem gregem nemo nescit: & alibi sæpe docuimus Hebræorum idioma esse. *Qui regis Israel intende*, Psal. 79. 2. Hebraice est רעה, qui pascis,

Petrus princeps, & vultus cæteri aliquorum.

Petri summus in ecclesia dendi modest. Tract. 122.

Pascere, id est regere. In cap. 2. Matt. 9. 6.

& Psalm. 77. 70. 71. *Elegit eum de gregibus ouium, de post fœtantes accepit eum, pascere Iacob seruum suum, & Israel hereditatem suam.* Agnos esse eos, qui in grege, id est, in Ecclesia Christi essent, dubium non est: nec subtiliter disputandum, cur agnos potius, quam oues appellauerit, q. qui fecerit, videat etiam atque etiam, ne doctis hominibus risum præbeat. Satis enim constat eosdẽ nunc agnos, & v. 17. oues appellare. Quod si quidquam discriminis inter oues, & agnos est, id non in re, sed in voce est, quod eum idem sint, tamen vocabulũ agni blandius sit, maiorem q̃ue amorem præ se ferat: magis enim amabiles, quia magis simplices agni, quã oues sunt. Quemadmodum quos Matth. cap. 10. 16. B oues vocat, *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum*, Luc. c. 10. 3. agnos nominat, *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.* Cum ergo Christus fideles suos agnos vocat blandius, & maiore quadam amoris significatione eos Petro commendat, quam cum vocat oues. Quem admodum si pater moriens, & liberos suos amico cõmendans diceret, commendo tibi meos infantulos, vehementius, maiore q; affectu commendaret, quam si diceret, Commendo tibi filios meos. Non inepte quidẽ concionator dixerit, quod Rupertus, & Theophylactus hoc loco tradunt, agnos esse, qui teneri, & infirmi adhuc in fide sint, *quibus*, vt ait D. Paulus, *lactis opus sit*: oues autẽ, in quibus, vt idem ait, formatus iam est Christus, quique, vt ait alio loco, *exercitatos habent* C *sensus*: sed caueat, ne ludat longius. Eusebius Emesenus in sermone de natiuitate Ioannis Euangelistæ alium tradit moralẽ sensum nostræ de principatu Petri sententiæ valde congruentem. *Petus*, inquit, *agnos, deinde oues ei commisit, quia non solum pastorem, sed pastorum pastorem eum constituit. Pascit igitur Petrus agnos: pascit & oues: pascit filios, pascit & matres: regit & subditos, & prælatos. Omnium igitur pastor est, quia præter agnos, & oues in Ecclesia nihil est.* Poteramus tanto adiuti auctore cum Luthero, & Caluino certare, probarq; propterea primum agnos, deinde oues nominasse, quia illi vniuersæ Ecclesiæ supra cæteros Apostolos curam dedit. sed cedimus gratiæ, cedimus iuri nostro, nihil sane inter D agnos, & oues interest: alia tamẽ ratione idem efficimus. Quæso cum Christus dicit, *pasce agnos*, aut, *pasce oues meas*, quos agnos, quas oues intelligit? Dicam clarius, comprehendit cæteros Apostolos, an non? Qui id affirmauerint, multi, & graues auctores reperiuntur, primum Eusebius, quem modo loquentem audiuimus, deinde Cyprianus in libro de vnitate Ecclesiæ, quin & auctores Græci à Romano Pontifice studio nationis abhorrentes, Chrysost. & Euthymius: qui vero negauerit, præter Lutheranos, & Caluinistas nuper, repertus est nemo. Quorum facillime potest opinio refutari. Quid enim est, *pasce ouis meas*, nisi pasce gregẽ meum, pasce Ecclesiam meam? quicumque ergo intra E Ecclesiam erant, pascendos illi tradidit, reliqui vero Apostoli extra Ecclesiam, vt opinor, non erant. Denique Christus non dicit Petro, pasce has, aut illas oues, sed, *pasce oues meas*, omnium ergo suarum ouium curam illi dedit. Quod Bernardus lib. de consideratione 2. cap. 8. prudenter obseruauit. *Quis es? sacerdos magnus. Summus Pontifex. Tu princeps Episcoporum, tu hæres Apostolorum*, (alloquitur autem Eugenium Ro. Pon.) *tu primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses. iudicatu Samuel, potestate Petrus. vnctione Christus. Tu es, cui claues traditæ, cui oues creditæ sunt. Sunt quidem & alij cœli ianitores, & gregum pastores, sed tu tanto gloriosus, quanto & differentius vtrumque præ cæteris nomen hereditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos, tibi vniuersi crediti, vni vnus: nec modo ouium, sed & pastorum tu vnus omnium pastor. Vnde id probem quæris? ex verbo Domini. Cui enim*

Agni quidem sunt, & eadem significatione oues.

Refellitur hæreticorũ argum.

Hab 4. 12.

Galat. 4. 9. Hebr. 5. 14.

Petri in vniuersam Ecclesiam potestas, & primatus probatur.

enim non dixo Episcoporum, sed etiam Apostolorum sic absolute, & indiscrete totæ commissæ sunt oues. Si me amas Petre, pasce oues meas. Quas? illius, aut illius populi, ciuitatis, aut regionis, aut certi regni? Oues meas, inquit. Cui non planum non designasse aliquas, sed assignasse omnes? Accedit, quod illa promissio, quam illi Christus fecerat Matth. 16. 18. se super eum Ecclesiam suã ædificaturum, alicubi impleta fuerit necesse est. Vbi nisi hic? Atqui illic singularem illi Christus supra aliquos Apostolos promiserat potestatem, vt eo in loco refutatis omnibus hæreticorum cõmentis comprobauimus. Aliqua igitur hic supra cæteros potestas data est, quæ alia esse non potuit, quam quæ illi tunc promissa fuerat, vt super eum Ecclesiam suam ædificaret, id est, vt fundamẽtum, & caput faceret Ecclesiæ. Duobus modis nouí hæretici respondent, primum, vt concedant omnium ouium curam Christum dedisse Petro, eandem omnib. quoque aliis Apostolis tradidisse, itaque colligi inde non posse aliquid eum potestatis præter cęteros accepisse. At vbi obsecro locus ille est, vbi Christus eandẽ hanc pascendarum ouium suarum curam cæteris dedit Apostolis? Proferant, ostendant. & vincant. Duos proferre possunt locos, alterum Matth. 28. 19. & Marc. 16. 15. 16. *Euntes in mundum vniuersum docete omnes gentes*: alterum illum, quem supra explicauimus, ca. 20. 22. 23. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* At priore loco non singulis, sed cunctis omnes docendi gentes curam tradit. Nec enim fieri poterat, vt singuli omnes orbis terræ partes peragrarent, gentesq; omnes docerent, neque vero, si fieri facillime posset, erat necessarium. Quid enim erat opus, vt omnes ab singulis, modo omnes ab omnibus, aliæ ab aliis, docerentur? Et absurdum dictu est fuisse Christum Apostolos facere, quod nec fieri poterat, nec, vt fieret, opus erat. Quam ergo vim habeat illud, *in mundũ vniuersum*, & illud, *omnes gentes*, illic docuimus. Nempe mundus vniuersus Iudæa, omnes gentes Iudæis opponuntur. Opponit enim hanc secundam missionem primæ, in qua illis dixerat, *in viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues, quæ perierunt domus Israel*, Matth. 10. 5. 6. Nunc illis limites illos, quos posuerat, euellit. Tanquã dicat D Ecclesię, *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longoi fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida. Ad dexteram enim, & ad lauam penetrabis, & semen tuum gentes hereditabit*, Isai 54. 2. 3. Ecclesiã igitur illic dilatat, non singulorum Apostolorum potestatem. Quin inde ad confirmandum id, quod hoc loco agimus argumentum non leue sumitur. Illic cunctis Apostolis non singulis totius orbis terrarum cura datur, & tanquam necesse erat vni alicui vniuersam illã, quæ in singulos partita erat, curam dari. Vt enim Cyprianus in libro de vnitate Ecclesiæ copiose disputat, *Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur.* Quæro cui vniuersa illa cura nisi Petro? quæro vbi nisi hic commissa sit? Quemadmodum eodem loco Cy- E prianus vtrumq; coniungens testimonium attestatur, *Super illum*, inquit, *vnum ædificat Ecclesiam suam, & illi pascendas mandat oues suas.* Alter vero locus nostram potius sententiã maxime iuuat. Cum enim supra omnibus simul Apostolis, in quibus & Petrus profecto erat, parem dedisset potestatem, quid potuit esse cautę, cur nunc singularibus verbis oues suas illi vni pascendas committat? Si eadem hæc, atq; illa prior potestas erat, cur eam illi iterum tradit? cur nõ iisdem tradit verbis? cur non eodem ritu? cur non eodem affectu, sed ter interrogato, num se diligeret? cur maiorem ab eo, q̃ à cæteris erga se amorem exigit? cur denique non omnibus eandem iterum tradit? Præter illam ergo, quam communem cum omnibus Apostolis illo loco acce-

A perat potestatem, propriam hic supra cæteros auctoritatem accipit. Quod multo melius, quam Lutherani, & Caluiniani Cyprianus vidit, Et *quamuis*, inquit, *Apostolis omnibus post resurrectionẽ suam parem potestatem tribuat, & dicat, Sicut misit me Pater, & ego mitto vos, accipite Spiritum S. si cui remiseritis peccata, remittentur illi: si cui retinueritis, tenebuntur: tamen vt vnitatem manifestaret, vnam cathedram cõstituit, & vnitatis eiusdem originem ab vno incipientem sua auctoritate disposuit.* Loquebatur autem Cyprianus de hoc ipso loco, quẽ modo versamus. Deinde respondent aduersarii, cum ꝓbauimus Petrum vniuersæ à Christo Ecclesiæ curam accepisse, nihil dum egisse nos, probandum nobis esse Romanũ Pontificem Petri successorem esse. Nos vero contenti B esse possumus demõstrasse Petrum, de quo hic agitur, Apostolorũ fuisse principem, nam de Romano Pontifice non agebamus. Sed quia isti eandem in Romano Pontifice rationem valere negant, age rogemus, quare? Quia, inquiunt, Petri successor nõ est. Quid ni? Quia Petrus, inquiunt, Romæ non fuit. Itane vero? tota igitur causa in hoc vertatur cardine, vtrum Petrus Romæ, necne fuerit? Vnde id scire possimus, nisi aut ex litteris sacris, aut ex Ecclesiasticis historiis? Scriptura certe non negat Romæ fuisse, & Petrus ipse se Romæ esse indicat, cum primam scribit epistolam. c. 5. 13. Babyloni enim se dicit scribere, & Romã, vt illic Deo C adiuuante docebimus, Babylonem vocat. Historiam vero proferant aliquam bonam, malam, quæ Romæ non fuisse doceat: nos enim historias omnes, auctores omnes nõ Catholicos modo, sed etiam hæreticos, qui iam inde ab Apostolis vsque ad nostram memoriam extiterunt, si quidem ea de re mentionem vllam faciunt, testes habemus Romę fuisse, Romæ fixisse sedem, Romæ glorioso martyrio vitam finiuisse. Quid auctores dico? templa, saxa, ligna Romæ fuisse testantur. Ergo dum ad epistolam primam Petri veniimus, pugnent isti, si possunt, cum toto terrarum orbe. *Pugnabit* enim *cum illo orbis terrarum contra insentatos*: interim nos profligatis ex hoc loco hostibus, ad castra reuertamur. Duæ hic reliquæ quæstiones sunt, vt totus penitus locus enucleetur: altera, cur Christus Petrum D de eadem re ter interrogauerit, vtrum se plus, quã cæteri diligeret: altera, cur Petrus, cum tertio esset interrogatus, tristatus fuerit. Vix auctor vllus est, qui nõ dicat propterea Christum ter Petrum interrogasse, quia ter Petres ante negauerat, aut vt triplicem negationẽ triplici singularis amoris professione deleret, aut vt constaret omnibus non minus tunc fuisse cõstantem, quã ante fuerat inconstans. Ita Cyrillus, Theodorus Heracleota, Theodorus Mopsuest. Leontius, Theophylactus, Maximus in sermone de pœnitentia Petri, August. hoc loco, & sermone de tempore. 149. Beda eius verbis in comment. Nicephorus lib. 1. ca. 35. Ambrosius item in apologia Dauid cap. 9. multorum obseruationem fuisse tradit. *Redditur*, inquit Augustinus, *negationi trinæ trina confessio, ne minus amoris lingua seruiat, quam timori: & plus vocis elicuisse videatur mors imminens, quam vita præsens.* Aliam Chrysostomus, & Theophylactus rationem afferunt, vt per triplicem interrogationẽ Christus declararet, quanti oues suas faceret, quas illi nollet committere, nisi ter examinato, vtrum se plusquam cæteri diligeret. Potestq; hoc Ecclesiasticæ seruire disciplinæ, vt intelligamus, quam diligenter ii, quibus animarum cura committenda est, examinari debeant, hac potissimũ in re, vtrum maxima cæteris antecellant caritate; quãdo Christus tam cognitã, tam expertam, tã exploratam Petri caritatẽ, tamen ter, antequam curam illi ouium suarum traderet, examinauit. Sed hac de re paulo infra dicturi sumus. Greg. li. 6. in 1. lib. Reg. cap. 16. aliam, sed magis moralem, quam litteralem

Loco citato

Cap. 20. 22. 23.

Romanus Pontifex Petri successor.

Rome Petrus fuisse omnes historici testantur. Supr. 5. 21.

Cur Christus ter Petrum interrogauerit.

Tract. 122.

litteralem ponit. *Primo*, inquit, *ei dicitur. Petre amas me, vt per amorem agere fortia studeat. Secundo, vt in contemplando alta cognoscat. Tertio, vt perfecta caritatis affectu & erga proximum feruear, & ad speciem conditoru feruentius inardescat.* Simile est, quod in sermone de tribus ordinib. Ecclesiæ Bernardus scribit, *Sed illud*, inquit, *tu iudica, vtrum possit his conuenienter aptari trina Petri interrogatio, vt hoc sit dicere, Amas me, amas me, amas me? habes caritatem de corde puro, & de conscientia bona, & fide non ficta?* Melius, & ad sensum litteralem magis apte idem scribit Bernardus sermone in Cant. 76 *Non otiose sæpe repetitum est, Petre amas me, in commissione ouium. Et ego quidem id significatum putide puto, ac si illi dixisset Iesus: Nisi testimonium tibi perhibente conscientia, quod me ames, & valde perfecte ames, nequaquam suscipias curam hanc, nec te intromittas de ouibus meis, pro quibus vtique sanguis meus effusus est.* Ego ad negationem non dubito Christum allusisse: sed credo etiam propterea ter interrogasse, quia rem illi maximi momenti committere volebat: itaq; volebat perfecte eius explorare caritatem: solet enim hic numerus perfectionem significare. Sic enim legimus eundum Christum ter eundem sermonem orasse Patrem Matt. 26. 44. Vnde nostra de Petri primatu sententia confirmatur, aliquam illi singularem potestatē datam esse, quando ter, id est perfectissime illum alluisse: sed credo etiam nunc, sicut ante promiserat, fundasse super illum, quando tam alte fundamentum fodit. Duæ in Petro singulares virtutes fuerunt, quamobrem Ecclesiam super illum fundauit Christus, fides, & caritas: fidem apud Matth. c. 16. 18. exploraueraf, ideoque Ecclesiam se super eum fundaturum promiserat: caritatem nunc etiam atque etiam tentat, & explorat, qua explorata ædificium illi Ecclesiæ superponit, *Pasce*, inquit, *oues meas.* Alteram quæstionem, cur Petrus tertio interrogatus tristari cœperit, scite admodum versat August. serm. de tempore 149. *Quid contristatur Petre? Quia respondes amorem, obliti tuum timorē. Si me interroget, interroget te Dominus. Medium est, qui te interrogat: ad sanitatem pertinet, quod interrogat. Noli tedio affici. Expecta, impleatur numerus dilectionis, vt deleat numerum negationis.* Chrysostomus, Theodorus Mopsuest. Leontius, Theophylactus, & Euthymius ideo tristatum dicunt, quia cum Christus iterum, atq; iterum idem interrogaret, in mentem illi venerit negationis suæ, veritusque sit, ne quemadmodum tunc, quamuis ita se Christum amare professus fuisset, vt suam pro illo animam esset, si res posceret, posituru, tertamen negauerat reque ipsa declarauerat, minus se illum, quam sibi videbatur, amauisse: ita nunc quoque minus fortasse amaret, quam sibi videretur. Magis, probo, quod scribit Theodorus Heracleotes, contristatū fuisse, quod cum Christus eum tam sæpe, & tam diligenter interrogaret, indicare videretur se illum suspectum habere, idcirco ne semel quidem, & iterum affirmanti se eum plusquā cæteros amare, credidisse. Propterea respondisse, *Domine tu omnia nosti, tu scis, quia amo te*, quasi dicat. Tu qui omnia nosti, ignorare non potes verum esse, quod dico: quid ergo quasi mihi nō credens, me tam sæpe rogas? Quid hoc ad mores valeat copiose hoc loco, & subtiliter disserit August. *Sit*, inquit, *amoris officium pascere dominicum gregem, si fuit timoris indicium negare pastorem. Qui hoc animo pascunt oues Christi, vt suas velint esse, non Christi, se conuincuntur amare, non Christum: vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate: non obediendi, & subueniendi, & Deo placendi caritate. Contra hos ergo vigilat totiens inculcata ista vox Christi: quos Apostolus gemit sua quærere, non quæ Iesu Christi. Nam quid est aliud, si diligis me, pasce oues meas, quam si diceretur, si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas? sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære, non tuam: dominium meum, non tuum: lucra mea, non tua: ne sis in eorum societate, qui pertinent ad tempora periculosa, se ipsos amantes, & cætera, quæ huic malorum initio connectuntur.*

18. Amen, amen dico tibi, cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas, vbi volebas: cum autem senueris, extendes manus, & alius te cinget, & ducet, quo tu non vis.] Mortis genus, quod pro se Petrus subiturus erat, Christum his verbis significare, sequenti versu Euangelista declarat. Duabus de rebus quæri potest, cur Christus mentionē mortis post datam Petro ouium suarum pascēdarum curā intulerit, & quare id genus mortis hac metaphora declarauerit: nisi & tertiam aliquis quæstionem velit adiungere, quod hic genus mortis significetur, quę aut minime dubia est, aut ad sequentem pertinet versum. De prima igitur quæstione ad hunc modum ser. de tempore 149. scribit Augustinus. *Tanquam diceret*, inquit, *Quid retribues, quia diligis me? Dilectionem ostende in ouibus. Quid mihi præstas, quia diligis me, quando ego tibi præstiti, vt me diligeres? Si dilectionem tuam erga me habes, vbi ostendas habet, vbi exerceas habes pasce agnos meos. Quatenus autem pascendi essent agni, & dominicæ oues tanto pretio comparatæ, quanta essent dilectione pascendæ, in consequentibus demonstrat. Postquam enim Petrus impleto legitimo numero trinæ responsionis professus est se esse Domini dilectorem, cōmendatu sibi ouibus eius audit de sua futura passione. Hic demonstrauit Dominus sic diligendas oues suas ab iis, quib. eas commendat, vt parati sint mori pro eis. Sic idem Ioannes in epistola sua ait, sicut pro nobis Christus animā suam posuit, sic & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Chrysostomus vero, Leontius, Theophylactus, & Euthymius aliam, cur hoc Christus dicat, causam reddunt, nempe vt ostenderet non propterea se ter eum interrogasse, q̄ illi non crederet. Credere enimuero, & ita quidē credere, vt sciat eum pro se, cum opus erit, moriturum. In eundem fere modū Cyrillus, voluisse confirmare Christum vera esse quę Petrus responderat, se eum amare: scire enim se illum pro se aliquando moriturum. Theodorus autem Mopsuest. vt illi negationis præteritæ memoriam, timoremque, & solicitudinem, qua propter illam angebantur, ab eo auferret. Aliter etiam Leontius, idemque Chrys. & Theophylactus indicant, voluisse Christum Petrum nolentem ase diuelli consolari bono esset animo, patienterque discessum ferret suum, fore breui, vt se sequatur. Quod attinet ad secundam tertiamque quæstionem, omnes hic auctores tradunt significasse Christum fore, vt Petrus in crucem sublatus moreretur, Augustinus, Cyrillus, Chrysostomus, vterque Theodorus, Heracleotes, & Mopsuest. Leontius, Theophylactus, Beda, Rupertus, quo autem modo, quo tempore, quo loco, id Deo volēte in pfatione ad eius epistolas dicturi sumus. Quid dicatur, nemo non videt: cur ita dicatur, id vero explicandum est. Cur dicit, *cum esses iunior, cingebas te: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget*, vt significet, cum esset iunior, mortuum non fuisse: cum autem senuerit, esse pro se in cruce moriturum. Haud dubium, quin ad consuetudinem iuuentutis, & senectutis communem alludat. Solent enim iuuenes robustiores, & magis expediti esse corpore, quam senes: itaque ipsi sibi sufficiunt, neq; ad corporis sui ministerium vlla alterius indigent ope, ipsi se vestiunt, ipsi se exuunt, ipsi per se sine duce, sine scipione, recti, vegetique, quocumque libet, incedunt: senes contra aut morbis, aut ætate debilitatis membris aliorum, qui se vestiant, qui se cingant, qui se sustentent, indigent ministerio. Idem naturæ congruenter euenturum Petro, cum esset iunior, seipsum cinxisse, vestiisseque, id est, corporis sui habuisse potestatem, ideoq; illud conseruasse: fore, vt cū senuerit, eius corpus non in ipsius, sed in alio

2. Timoth. 3. 1. 2.

1. Tim. 1. 5.

Ternarius numerus perfectionē significat.

Cur Christus mentionem mortis intulerit.

Cur tristari cœperit Petrus.

Cyrill. 123.

Philip. 2. 11

in aliorum potestate sit, qui de illo, quidquid libuerit, faciant, qui morte pro se afficiant. Hęc vna est allusio, in qua pars maxima sententiæ consistit. Alia subtilior est, quam nescio, an quisquam animadueterit, quæq; in contrario genere versatur. Solent iuuenes fortiores esse etiam animo, quam senes: significat autem Christus fore, vt ē cōtrario Petrus fortior sit, cum senuerit, quām cum erat iuuenis: iuuenem enim temeratium quidem fuisse, fortem vero non fuisse, sed timidum, & ignauum; qui cum iactasset se pro ipso moriturum, cum ad minimum periculum vērum est, summa eum negauerit leuitate, senē magno, ac forti futurum animo; pro se enim grauiter moriturū. Tertia est in verbo cingendi, quod ad recens Petri factum alludit, qui se paulo ante, vt ad Christū contenderet, tunica præcinxerat, & se in maris fluctus coniecerat; quod solus videtur Rupertus obseruasse. Quasi dicat, istam ego iuuenilem fortitudinem, & alacritatē animi in martyrium, istam ego tunicam in crucem cōmutabo. Cūm dicit. *Extendes manus tuas*, duplici etiam vtitur allusione: altera ad habitum impotentis senis, qui dum à ministris vestitur, ac cingitur, debiles, aut chiragra tumētes manus tollit, vt eis, qui se cingunt locum det: altera ad crucem, vt ipse statim Euangelista, & Theodorus Heracleota, Theodorus Mopsuest. Leontius, Augustinus, Beda declarant, inquantum sublatus morte erat pro se oppetiturus: manus enim extendit, qui in crucem agitur. Sed audeat hoc ar het, Petrum crucifixum fuisse, quod omnes prorsus, qui iam inde ab eius ætate vique ad nostram scripserunt, tradidēre, Caluinus modo exēs ex tripode fabulam appellauit. Ista quidē lege Moysis tanquam sub pædagogo nō adeo fortis, non adeo perfectus eras, vt pro me mori posses; *cum autem senueris*, id est per legem Euāgelicam perfectus euasseris, pro me mori ēo, motale quidem est, litterale non est. *Cūm essem*, inquit, *paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus.* Si mores iuuare liber, alia quoq; ratione interpretari licet, Iuuenis est, qui adhuc indomitos atque rebelles: senex, qui multa virtutis exercitatione subactos habet affectus. Illum difficile, hunc facile gubernaris. & pro Christo, quocunq; volet, duxeris. Colligunt Chrysost. Leont. & Theophyl. ex hoc loco Petrum tunc, cum hæc Christus illi dicebat, neque iuuenem, neque senem, sed media, atq; vtili ætate fuisse: quod ex reliquo etiam tempore, quod postea Petrus vixit, facile probatur. Quod dicit, *ducet, quo tu non vis.* Recte Theodor. Heracleota, Mopsuest. Leontius, Chrysost. Cyrillus, Theophylactus, Euthymius exponunt naturalem significare voluntatē, qua & Christum ipsum mortem legimus exhortuisse: cæterum libenter Petrum pro Christo mortem obiisse, eodem modo Nicephorus lib. 1. c. 35.

19. *Hoc autem dixit significans, qua morte clarificaturus esset Deum.*] Dubium quo pronomen illud, *Hoc*, sit referendum. Hæreticorum interpretes, quia repugnāte orbe terrarū in eo obstinati errore sunt, vt non credāt Petrum in cruce mortem subiisse, ne scilicet, si hoc cōcesserint, & illum concedere cogantur, Romæ fuisse mortuum: cum iidē vtrumque, id est omnes prorsus, qui vnquam fuerunt auctores tradant; dicunt ad illud vltimum tantum verbum referri. *Et ducet, quò tu nō vis*, nihil enim aliud Christum significasse, quām Petrum non naturali, sed violenta morte vitam finiturum, idque ipsum nunc declarate Ioānem, cum dicit, *Hoc autem dixit significans, qua morte clarificaturus esset Deū.* Sed superiore versu ex sententia omnium auctorum demōstrauimus non solū violentam, sed etiam crucis mortem significari: id enim extensio manuum declarat. Alios auctores in pfatione in epist. Petri in eam rem plurimos citaturi sumus: hoc loco verba tantum ponā Theodori Mopsuestiensis, quem nescio an, cum eo peruenero sim habituru. ὅτιν γὰρ οἶδα, ὅτι δέδεμαι τοῖς τῆδε τῶν ἐν ὑμῖν μέλλεις σαυτῷ ζῆν, ὅπερ οὐ δυσκόλως ἔνεστιν ἐκμανθάνειν. Τὸν γὰρ ἀεὶ σαυτῷ ἀμείνω ὁ Πέτρος ἐπιστάλοις. ἐν δὲ κεφαλαίῳ τοιοῦτος οἱ τόπος, ἵνα μὴ ὁμοίως τῷ κωφῷ ὑπὸ δόξης, ὅπερ σημαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐξάπτω. *Usque adeo natura te firmum, & stabilem permansurum, vt etiam pro me in crucem figendus sis, quod quia difficile intellectu erat, Euangelista interpretatur. Enimuero mortem in cruce Petrus sustinuit, idq; capite in terram verso, cùm id ipse petiisset, ne eodem atque Dominus modo moreretur. Quod significans dixit, Alius te cinget.* Mortem vocat Euangelista clarificationē Dei, quod magna nō re quidem ipsa, sed hominum opinione, ac fructu, Deo accedat gloria ex morte pro Christo, pro Euangelio, pro veritate obita, vt Leontius, Theophylactus, & Euthymius exponunt melius, quam idem Theophylactus, & Chrysostom. &, vt videtur, Augustinus, ac Beda, qui clarificationē, aut glorificationem Sanctorum pro Christo mortem vocari putant, quod magna inde ad eos redeat gloria. Nam etsi maior illis, quām Deo accedit gloria, tamen Euangelista non dicit, *significans* qua morte se ipsum, sed, *qua morte clarificatu us esset Deum.* Est autem Hebraica phrasis idem significans, quod dare gloriam Deo, id est veritatem tanquam inspectante, iudicantq; Deo confiteri, vt c. 9. 24. declarauimus: quod qui pro tuenda moriuntur veritate, maxime faciunt, inde Martyres dicti, quod & verbis testētur, & suo sanguine obsignent veritatem. Ineptus est, & insulsus quidā hæreticorum interpres non dixisse Euangelistam significans, qua morte meriturus erat vitam æt: roā, nullum ergo meritum esse. Isto sane modo probare potuit, nec mortuum fuisse Petrum, quia non dixit Euāgelista, *significans, qua morte* esset mortuus; sed *clarificaturus esset Deum.* Apage sis istas ineptias. Qui Deum glorificat, multo magis se ipsum glorificat, id est maiorem sibi meretur gloriam, quā Deo tribuit. Si enim, qui e furientem pauit Christum, non dico gloriā qualemcumque, sed totum regnum cœlorū promeretur, vt Matt. 25. 34. 35. satis superq; demonstrauimus, quid merebitur, qui pro illo sanguinem & vitam fundit? *Qui*, inquit, *confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.* Cur ergo potius dixit: *Qua morte clarificaturus esset Deum*, quam seipsum? Quis ita dixisset: Nam etsi Petrus magnam gloriam, & apud Deū, & apud homines consecutus est: tamen nō ideo mortem opperiit, vt seipsum, sed vt Deū glorificaret. Eadē de causa non dixit, Qua morte moriturus esset, quod erat multo simplicius, quia voluit exprimere Euangelista significasse Christum adeo fortem fore Petrū, cum senex esset, vt pro Deo mori non dubitaret, hoc est vt Deum clarificaret; Christum autem Euangelista Deum vocat, eum enim maxime Petrus morte sua clarificauit, pro eoque proprie mortuus est. Potest ex hoc loco quamuis tenui, aliqua tamen cōiectura colligi, cum hæc scribebat Ioannes, iam Petrum fuisse mortuum. Sic enim loquitur, quasi ex euentu Christi sententiam interpretetur, ac probet.

Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me.] Tres huius loci interpretationes inuenio. Nōnulli existimā: Christum dixisse Petro, vt se corporaliter, pedibusq; abeūtem sequeretur. Cum enim, & prandium, & superiorē finisset orationē, surrexisse, cœpisseque discedere, iussisseq; se sequi Petrum, quemadmodum & Theophylactus, & vt videtur Chrysost. exponunt, quamquam aliam etiam affert, & magis probat explicationem, quasi idem sit. *sequere me*, ac si diceret, Veni mecum, mittam

Caluinus Petrum non fuisse crucifixū.

1. Cor. 13. 11.

Cur genus mortis Christus ita significauerit.

Caluinus & Beza in Ioannem.

Theodori Mopsuest. de morte Petri locus.

Clarificare Deum Hebraica phrasis.

Mat. 10. 32.

Cum hæc scribebat Ioannes iā Petrus erat mortuus.

mittam in te ouium mearũ possessionem. Alij moraliter, *sequere me*, id est mores meos imitare, vt Theodorus Heracleota, idemq; Theophyla. Alij de ipso genere mortis interpretantur, vt superiora, quasi dicat, *sequere me* in cœlum euntem iisdem vestigiis, quibus ego viam mihi in cœlum pandi, id est per crucẽ, vt Theodorus, Mopsuest. Leontius, Augu. Beda, Euthym. Rupertus. Optimè autem omniũ Rupertus, ideoq; eius subiiciam verba loco commentarij. *Mira*, inquit, *cum suauitate verax, & mansuetus Dominus preterita concertationis meminit; in qua cum dixisset ipse, Quo ego vado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea, respondens Petrus, Quare, inquit, non possum te modo sequi? animam meã pro te ponam, Ad hoc, dicente Domino in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait ille, vt supra dictum est, adhuc iunior, etiam si oporterit me mori tecum, non te negabo. Huius, inquam, concertationis Dominus benigne meminit, dicens, sequere me; ac si diceret. Iam de eo, quod dixi tibi, Quo ego vado, non potes me modo sequi, tu negando ter veracem me esse comprobasti; superest, vt de eo quod adiecis, Sequeris autem postea, meus sermo verus appareat. Sequere ergo, id est imitare me, da inceps enim paratus eris pro me & in carcerem, & in mortem ire. Paratus inquam, & fortis eris; & sicut paulo ante tunica succingens, & mittens te in mare fiducialiter ad littus peruenisti; sic in studio prædicationis accinctus spiritu fortitudinis per medium tribulationis currens in littore quietis æterna mecum stabilieris.* Hic verus est sensus, & dilucidè enucleatus. Quamquam non negauerim Christum, cùm hæc diceret, abire cœpisse non vt iuberet Petrum pedibus se sequi oportere, sed vt ipso abeuntis habitu declararet, ita se mortis genere sequi debere, quemadmodum pedibus sequebatur. Itaque non arbitror litterale esse, quod Chrysostomus, & Euthymius scribunt, iussisse Christum se Petrum pedibus sequi, tanquam aliorum Apostolorum ducem, tanquam Vicarium suum, magisq; ie familiarem cæteris. tamen vt hæretici frendeant, verba hic eorum recitabo. *Quod si quis*, inquiunt, *percontaretur, quomodo igitur Iacobus sedem Ierosolymis acceperit? Responderem hunc Petrum, totius orbis magistrum præposuisse.* Ad mores si quis hoc accommodare velit dicat, quod Eusebius Emesenus scribit in hom. de Ioanne Euangelista, *Quod Petro dicitur, omnibus dicitur, Sequere me.*

Optima Ruperti interpretatio, qua & auctoru est.

Sup. cap 13. 36 37 38.

Quod Petro dicitur, sequere me, omnibus dicitur.

20.21. *Conuersus Petrus, vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus, sequentem.*] Apparet, vt & Ruper. adnotauit in his verbis iã Petrum, cùm hoc dixit, sequi cœpisse Christum, cumq; respexisset, Ioannem quoq; sequentem vidisse. Hoc enim est, *conuersus Petrus vidit illum discipulum*. Inde igitur occasionem accipit de illo potiùs, quàm de cæteris interrogandi, *Hic autem quid?* Sed quare inde occasionẽ acceperit, id nescio an quisquam interpretum satis animadueterit. Quidã enim præsertim hæreticorum interpretes exponũt Petrum, cùm vidisset Ioannem Christum etiam sequentẽ, cùm ille non iussisset, vt se sequeretur, quasi admirantem hominis audaciam, qui non iussus, non vocatus Christum sequeretur, dixisse, *Hic autem quid?* quasi dicat, num & iustum iubes te sequi? si non iubes, quo ergo modo, quo ausu sequitur te? Sensus à sensu Petri prorsus alienus. Primum, qui hoc dicunt, necesse est dicant Christum iussisse Petrum se pedibus sequi, quod est à nobis supra refutatum. Deinde respõsio Christi indicat Petrum nõ indigne tulisse, vt etiam Ioannes Christum sequeretur, sed potius optasse, vt sequeretur *si eũ volo manere*, id est vt me non sequatur, *quid ad te?* Qui vero interpretantur iussisse Christum, vt se Petrus sequeretur, id est vt se genere mortis imitaretur, nec explicant, quomodo ex Ioanne sequente occasionem sumpserit hoc interrogandi; nec vero explicare cõuenienter illi sententiæ videtur posse. Ex eo enim, quod Petrus Ioannem, sicut & seipsum Christum sequentẽ videbat, non poterat coniecturam facere pro Christo nõ moriturum, sed potius moriturum, sicut ipse propterea iussus eum sequebatur, quia pro eo moriturus erat. Hic est nodus, quẽ vellem aliquis soluisset. Credo ego Petrum duabus cõtrariis inter se rationibus in eam impulsum fuisse dubitationem. Vna quidem ex parte, cum sciret quantopere Christus Ioannem diligeret, persuadebat sibi. hoc illi priuilegium concessum Christum, vt violentam non subiret mortem; altera vero ex parte, cum eum sequẽtem videret, coniiciebat etiam ipsum pro Christo moriturum. In hanc ancipitem adductus cogitationem quæstionẽ Christo proponit, *Hic autem quid?* Atque hęc fortassis causa est, quamobrẽ Euãgelista discipulum ita descripserit, *quem diligebat Iesus*; &, *qui recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine quis est, qui tradet te?* quod nusquam tam multis alias verbis fecisse legimus; vt causam scilicet vnã indicaret dubitationis Petri. Propterea enim dubitasse, an moriturus violẽta, & crudeli manu esset, quia vnice à Christo diligebatur. Probabilior certe hæc ratio est, quàm ea, quam Chrysostom. Theodor. Heracleota, Leontius, Theophyl. & Euthy. reddunt, Petrum singulari erga Ioannem amore fuisse, ideoq; noluisse ab eo separari, sed optasse, vt Ioannes etiam Christũ sequeretur, id est pro illo moreretur. Responsio enim Christi haud valde obscure indicat Petrum genus potius quoddam beneficij, ac priuilegij esse existimasse, quod Ioannes violentam non subiret mortem. *Si eum volo manere, quid ad te? tu me sequere*; adhuc enim Petrus non Spiritu sancto cõfirmatus, & in nouum mutatus hominẽ, vt homo loquebatur. Probabilior etiam, quàm illa alia, quam Ruper. adducit, ideo hac descriptione vsum Euangelistam, vt intelligeremus Dominum dicentem Petro *sequere me*, illud respicere, quod eidem dixerat in cœna. *Non potes me modo sequi, sequeris autem postea. Hoc nempe*, inquit, *tunc dictũ est, quando super pectus eius recumbẽs discipulus iste dixit ei, Domine, quis est, qui tradet te?* Hinc alia necessaria ad explanationem huius loci soluitur quæstio, num Petrus Christi ęnigma intellexerit, *Cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas, vbi volebas: cum autem senueris, alius te cinget, & ducet, quo tu non vis.* Qui enim dicunt Petrũ existimasse pedibus sequendum esse Christum, ideoque miratum Ioannem quoq; iniussum sequi, in ea apparet esse sententia, vt putent non bene Christi dictum intellexisse. Ex nostra autem interpretatione cõstat satis intellexisse. Imo non ille modo solus, sed omnes etiam alijqui aderant, intellexerunt: propterea enim existimarunt Ioannem nõ moriturum, quia cùm Petro dixisset, *sequere me*, de Ioanne dixit. *Si eum volo manere.* Nam si intellexerunt, *manere*, id est non sequi esse non mori, intellexerunt vtique, *sequi*, esse mori. Non omiserim, vt etiam atque etiam hęretici fremãt, quod hoc loco Chrysost. Theophyl. & Euthymius adnotarunt, in cœna ausum non fuisse Petrum interrogare Christum, qui ipsum traditurus esset, sed eam curam Ioanni demandasse; hic autem ipsum per se etiam de rebus, quæ ad Ioannem ipsum pertinebãt, interrogasse, *quia tam* inquiunt, vniuersæ Ecclesiæ, & proinde aliorum discipulorum curam suscepserat; ita que suo incipit munere fungi, & pro omnibus solicitus esse.

Num Petrus Christi verba intellexit.

Sup. c. 13. 36

22.23. *Si eum volo manere, donec veniam quid ad te? tu me sequere.*] Primũ hoc loco de lectione, deinde de sensu disputandum, qui maxima ex parte ex lectione pẽdet. A multis iam ante nos obseruatum est triplicem huius loci lectionem reperiri. Prima est illa maximè vulgaris, quæ in omnes fere Latinos persuasit codices, eosq; incredibili scriptorum negligentia contaminauit. *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te?* nulla prorsus specie

specie probabilitatis. Nam & sententia particulam conditionalem. *Si*, necessario requirit, & nulla inter ἐὰν, quæ in omnibus Græcis legitur libris, & ὅτι est, vt suspicio vlla esse possit, interpretem nostrum, vnam pro altera legisse. Tamen sic hoc loco Augustinus legit, sic sermone de tempore. 149. sic Eusebius Emesenus, hom. de Ioanne Euangelista, sic Ambros. in narratione Psal. 45. & serm. 20. in Psal. 118. sic Beda, Rupertus hunc locum interpretantes Altera lectio est, *Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te?* Quæ lectio in omnibus, quos legere potui, Græcis codicibus. etiam illo celebratissimo Vaticano, & apud omnes Græcos enarratores summo cõsensu repetitur, ἐὰν οὕτως θέλω μένειν αὐτὸν ἕως ἔρχομαι. *Si eum volo manere, donec venio, quid ad te?* Quemadmodum & Siriaca exemplaria, & nõnulla Latina, & vetusta manu scripta legunt, quæ ab eis, qui præcipuam in hac re operam posuerunt, notata sunt. Tertia ex his duabus coaluit, *Si sic eum volo manere, donec veniã, quid ad te?* quomodo Hierony. lib. aduersus Iouinian. 1. legere videtur. Vera lectio est, vt ex Græcis codicibus apparet, *Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te?* Sed aut in curia, vt fit, notariorũ pro, *Si*, cœptũ est scribi. *Sic*, aut ab aliquo fortasse, qui nolebat, Ioannem esse mortuum, studiose per speciem correctionis locus corruptus est. Superuenit alius qui spiam: qui cum in aliis libris *Si*, in aliis, *Sic*, scriptum videret, vtramque lectionem coniunxit, *Si sic eum volo manere, quid ad te?* Quod attinet ad sensum, quocunque modo legamus, nõ magnum discrimen est. Hoc tantum interest, quod si legamus, *Sic eum volo manere*, affirmat Christus, velle se eum manere: tamen vt postea demonstrabimus, nõ continuo sequitur, Ioannẽ non esse mortuum: sin autem legamus, *Si eum volo manere*, aut, *si sic eum verbo manere*, nihil affirmat, sed sub conditione loquitur, non debere Petrũ moleste ferre, etiamsi eum manere vellet. Ad sententiam veniamus, quæ tota ex consecuto euentu colligenda est. Et enim si Ioannes mortuus non erit, non dubium quin Christus id significauerit, etiamsi, vt Euangelista exposuit, diserte non dixerit, eum non moriturum: Itaq; interpretabimur Ioannem dicentẽ, *Et non dixit Iesus, non moritur, sed, si eum volo manere*; non quasi discipulorum errorem corrigere voluerit, sed quasi voluerit ostendere, quam subtili coniectura, q̃ obscure Christus indicauerat, intellexerint, quod cum nõ dixisset aperte discipulum illum non moriturum, sed tantũ, *si eum volo manere*, aut, *sic eum*, aut, *si sic eum, quid ad te?* sagaciter tamen diuinauerint, quid Christus significare voluisset, eum nimirum non moriturum. Si autem mortuus est, manifestum erit, noluisse Christum indicare eum non moriturum. Ea igitur quæstio prius explicanda. Multos de hac dubitasse, mortuusne esset Ioannes, an non, Ambros. serm. 20. in Psal. 118. auctor est, nonnullos vero sensisse non fuisse mortuum. August. Beda, & Euthymius hoc loco referunt. De morte igitur Ioannis quatuor apud graues auctores inuenio sententias. Prima est, non fuisse mortuum. In qua sententia videtur vetustissimus fuisse auctor Hippolytus in li. de consummatione seculi, & Beda in ser. de Ioãne Euangelista, si tamen eius est, & quicunq; senserunt Ioannẽ vna cum Enoch, & Elia ante secundum Christi secundum venturũ esse. Ita certe sentit Dototheus in vita Ioannis. Probare solent, qui ita sentiunt opinionem suã ex Christi verbis. Matt. 16. 18. *Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientẽ in regno suo.* Qui eam sententiam sequi volet, etsi meo quidẽ consilio nemo sequetur, tũ qui sequi volet, iam docuimus, quomodo id, quod Ioannes subiicit, explicare debeat, *Et non dixit ei Iesus, non moritur, sed si eum volo manere, donec veniã, qui ad te?* Secunda est, fuisse mortuum, & quidem mortis genere violentæ quamuis alio, quam Petrũ, occisum enim à Traiano fuisse. Ita Theoph. in illa Matr. verba c. 20. 23. *Calicem quidem meum bibetis*, quod ex illis ipsis probat verbis: nec enim dubium, quin mortem suã violentam, quantum quidem in Iudæis fuit, calicem suum appellauerit, quem cum & Iacobum, & Ioannem fratres habituros esse dixerit, quis audeat dicere violentam mortem non obiisse? Præsertim cum Iacobum ab Herode occisum constet Act. 12. 2. & eundem vtrunque calicem bibiturum dixerit. Tertia est mortuum fuisse, sed eodem surrexisse die, & in cœlũ translatum fuisse quemadmodũ B. Virginem Christi matrem mortuam fuisse legimus, atq; translatam. Quã opinionem Nicephorus sequitur lib. 1 cap. 35. Eo? vt arbitror, argumento quod in apocryphis, vt hoc loco ait Augustinus, libris legerit, cum se viuum in sepulchrum quod ipse sibi parauerat, intulisset, eius postea corpus repertum non fuisse. Quarta est, multo plures ac maiores auctores habens, naturalem obiisse mortẽ Tertullianus in lib. de anima. c. de Menandro hæretico. *Obiit*, inquit, & *Ioannes, quem in aduentũ Domini remãsurum frustra fuerat spes*. Polycrates Ephesiorum Episcopus apud Eusebium Cæsar. lib. 3. hist. Eccles. c. 31. Ambrosius in comment. in psa. 45. & ser. 20. in psa. 118. Hieron. in comment. in c. 20. Matt. Eusebius Emesenus in hom. de Ioanne Euangelista, Chrysost. hom. in Ioann. 2. August. hic & ser. de tempore 149 Theodor. Heracleota, Theodor. Mopsuest. in Græcorum Catena, Leontius in comment. ad hunc locum. Gregor. homil. in Euãgelia 35. Beda hoc loco, & in Martyrologio vitam Ioannis scribens, Theophylact. etiam, Euthy. & Rupertus in comment. ad hunc locum & Haymo in vita Nicolai. Hoc multo probabilius: satis enim apparet voluisse Ioannem hoc loco eam de se vulgatam opinionem corrigere, docereque pro sua modestia se immortalem non futurum, nec id Christum aut dixisse, aut vllo modo indicasse. Quod eo magis videbat esse necessarium, quod cum admodum, cum hæc scriberet, senex esset, ea magis vulgo inualuerat opinio ipsum: cum mortuus non esset, non esse moriturum. Illud autem, q̃ ex Matthæo afferunt, qui mortuum esse negant. c. 16. 28, illic explicatum à nobis est. Reliquum est, vt & hunc explicemus locum. Quid est, *si eum*, aut, *sic eum*, aut, *si sic eum volo manere, donec veniam?* In duobus verbis quæstio versatur quid sit, *manere*, & quid sit, *donec veniã*. Augustinus, & Beda, vt vulgari ce derẽt opinioni ad allegoriam confugerunt. per Petrũ actiuam, per Ioannem contemplatiuam vitam significari: Petrum ergo, id est actiuam vitam non debere manere, id est expectare aduentum ad iudicandum Christi, sed antequam ille veniat, satagare, ac perfici debere. *Ambulare*, inquit, *dum luẽ habetis*; &, *venit nox, quãdo nemo potest operari.* Chrysostomus vero, & Theophylactus de loco videntur interpretari, Si eum volo hic manere, & non mitti tecum in totum orbẽ terrarum ad docendos omnes gentes, donec paulo post redeam, & mittam eum, *quid ad te?* Omnes alii auctores de morte exponunt, *si eum volo manere*, id est non mori *donec veniam, quid ad te?* Dissensio inter eos est de illo verbo, *Donec veniam*. Alii enim intelligunt non secundum Domini aduentum, quem omnes expectamus, sed aduentum illum metaphoricum, quo non quidem visibili: er sicut ad iudicium, sed per potentiam, virtutemq; suam venturus erat, vt per Titum, & Vespasianum Ierosolymitanam deleret vrbem. Significare ergo Ioannem non moriturum vsque ad tempus Vespasiani, cum Ierosolymitanum vidisset excidium. Sic Dorotheus in Synopsi scribit sensisse aliquos: ita quoque hoc loco Theophylactus. Violenta, & mini-

Vera lectio huius loci.

An Ioannes mortuum sit 4. sententia.

1. Non fuisse mortuum.

2. Fuisse mortuum.

3. Mortuum fuisse, sed resurrexisse.

Tract. 124.

4. Naturalem obiisse mortem.

Quid sit volo manere.

Sup. cap 12. 5. & c. 9. 4.

Quid significet, donec veniam.

me probabilis interpretatio. Alii secundum Christi aduentum intelligunt, sed hyperbolem esse putant, quanihil aliud significetur, quam Ioãnem diutissime victurũ esse. Sicut nos vulgo, cum aliquid valde tero faciendum significare volumus, dicere solemus, Non fiet vsque ad diem iudicii. Ita Leontius, & Theodotus Mopsuest. Alii secundum aduentum sine vlla hyperbole, sine vlla figura notari putant, sed Christum non de quacunque, sed de sola violenta loqui morte quam Ioannes vlque ad secundum Domini aduentũ non esset, sicut Petrus erat subiturus. Sensum ergo, esse, *Si eum*, aut, *sic eum*, aut, *si sic eũ volo manere*, id est illæsum; non crucifixum sicut te, non alio violentæ mortis genere cõcisum, ac dilaceratum, sed sanum, atq; integrum, quamuis mortuum, *quid ad te? tu me sequere*, tu mecũ ad crucem propera. Sic Eusebius Emesenus in homilia de Ioanne Euangelista, Augustinus ser. de tempore. 149. & Rupertus hoc loco. Atque hic verus & germanus est sensus. Id enim agebat Christus, vt Petro Ioannem opponeret. Petrum dixerat secuturũ se, id est in cruce mortem, sicut ipse subieras, subiturũ: ergo quando è contrario dicit velle se manere Ioannem, non significat eum non moriturum, sed non eo modo quo Petrum, id est vt illata morte, Atq; hoc est, quod ipse Ioannes subiicit, *Et non dixit Iesus nõ moritur, sed si eum volo manere, donec veniam*, *quid ad te?* Ad hũc sensum nihil refert, quo modo legamus siue *Si*, siue, *sic*, siue, *si si eum volo manere*: idem enim est sensus. Quid respondendum ad illud Matt. 20. 23. *calicẽ quidem meum bibetis*, illic ex Hieronymo, & aliis auctoribus diximus. Moralem sensum Cyrillus notat, natura sic esse comparatum, vt velimus nostrorum laborum habere socios. Non obseruare nobis admodum vtile possumus documentum, si quid cui beneficii aut priuilegii, aut à Deo, aut ab hominibus concedatur, quod nobis denegatur, non continuo murmurandum, non continuo dicendũ. *Hæ autem quid?* Nam si Christus Petro, qui, vt Chrysostomus, Theodorus Mopsuest. Theophylact. & Euthymius scribunt, curam iam totius susceperat Ecclesiæ, non peperit: sed eum reprehendit. *Quid ad te?* quanto minus priuatis hominibus nobis parcet: quanto asperius nobis dicet *Quid ad te? Tu me sequere*. officio tuo fungere, *Spartam quam nactus es, cole: vnusquisque onus suũ portabit*. Quid respicis retro? *tu me sequere. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? domino suo stat, aut cadit. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore, non ideo non est de corpore*. 1. Cor. 12. 15.

Moral expositio.

Galat. 6. 5. Rom. 14. 4.

24. *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his & scripsit hæc: & scimus, quia verum est testimonium eius.*] Miror vehementer doctos homines, & bene profecto Catholicos ætate nostra extitisse, qui, an hæc verba Euãgelistæ sint, in dubium reuocauerint, videri enim ab aliquo postea, aut à tota Ecclesia ad commendandam huius Euangelii auctoritatẽ adiecta fuisse, quod nescio an quisquam hæreticorum, qui modo Ioannis receperint Euangelium, quamuis audaces, quamuis magni sint Aristarchi, aulus fuerit facere. Quis enim est veterum auctorum, qui hæc verba tanquam Euãgelistæ non proferat? Certe verba, quæ sequuntur proximo versu alterius, quam Euangelistæ esse non possunt. Quis enim potuit dicere, *Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribãtur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros*. nisi qui & ea quæ Iesus fecerat, viderat, & reliqua eius facta scripserat, quæ in hoc cõtinentur Euangelio? Et si Theodorus Mopsuest. putat hæc ipsa verba Euangelistæ non esse. Consuetudo quoque scribendi Ioannis indicat hæc eius esse verba. Eodem enim modo scribit 1. epistol. c. 1. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostra contrectauerunt de verbo vitæ, annuntiamus vobis*. Oportebat denique homines Catholicos Concilium tenere Tridentinum, quod non solum totum opus, sed singulas etiam partes tanquam Ioannis approbat. At quorsum præter aliorum consuetudinem hoc Ioãnes adiecit? Legisset auctores: nam multi quæstionem eam proponunt, & eius rei causas probabiles reddũt, Chrysostomus, & Theophylactus putant causam reddere voluisse, cur, cum alii multi scripsissent Euangelia, & ipse ad scribendum accessisset, amore nimirum erga Christum fecisse, & vt eius vicissim erga se amori responderet: hunc enim, qui hæc scribebat, illum fuisse discipulum, quem tãtopere Iesus diligebat, quique in cœna in eius pectus recubuerat. Cyrillus vero & Rupertus, vt auctoritatem iis, quæ scripserat fidemq; conciliaret: se enim non falsa, non incerta, non ignota narrasse: sed quæ ipse vidisset, cum adeo à Christo dilectus esset, adeo illi familiaris, adeo eius lateri semper inhærens, vt ignorare non posset, quæ ab illo gererentur: nec Christum amaturum tantopere eum fuisse, si eiusmodi esset, vt mentiretur. Hanc habet emphasim pronomen illud, *Hic, hic*, scilicet quem diligebat Iesus qui tam familiaris illi fuit, vt in eius pectus in cœna recumberet, vt solus auderet interrogare, quis eum traditurus esset, scripsit hæc, vt Rupertus obseruauit. quod dicit, *hæc*, nonnulli ad id solum referunt, quod de Petro & Ioanne proxime dixerat. Sed multo est probabilius ad totum, quod scripserat, Euangelium esse referendum: apparet enim, vt diximus, toti operi fidem conciliare voluisse; & non tam solicitum esse decet, vt quæ de se, & Petro paullo ante, quam vt quæ toto Euangelio de Christo, de eius doctrina, morib. miraculis, morte resurrectione dixerat, lector crederet. Atque ita Chrysostomum, Cyrillum, Theophylactum intellexisse ex eorum, quas modo recitauimus, interpretationibus perspicuum est. Quod sequitur, *Et scimus, quia verum est testimonium eius*, parum consequentem orationem videtur reddere. Primum quia cum ante per tertiam personam locutus fuisset, nunc per primam loquitur: deinde quia cum ante singulari, nunc plurali dicit numero *scimus*. Hæc res conjectura aut suspicionem quibusdã iniecit Græce pro οἴδαμεν *scimus* legendum esse οἶδα scio, atq; ita quidem Theophylactus videtur legere. Sed nihil tam tenui cõiectura mutandum est. Nam personæ numerique mutationem, qui consuetudinem Hebræorum nouerit, minime mirabitur. Et reddi aliqua potest ratio, cur cum ante per tertiam personam dixerit *hic est discipulus ille* nunc per primam dicat, *scimus*, qa iam declarauerat secum esse discipulum: itaq; oportebat vt per primã de se persona loqueretur. Cur ergo plurali numero? & eius rei aliqua potest afferri causa. Sunt qui putent auctoritatis gratia ita loqui, quod & à Ioannis moderatione, & ab Hebraicæ, Græcæ linguæ consuetudine alienum est. Credo ergo suum testimonium aliorum etiam omnium discipulorũ conscientia corroborare voluisse, quasi diceret non solum ego, qui testimonium perhibui, sed ego, & omnes qui cum Christo versati sumus, scimus verum esse. Piget Rupertii interpretationem referre nimis alienã. Putat enim mimesim esse, quasi hæc verba Ecclesiæ sint Euangelistæ respõdentis, Amen, ita est, scimus eum discipulum vera dixisse.

Sup. 4. decreto de Canonicis scripturis.

Cur præter aliorum consuetudinem ea adiecerit.

Sup. c. 13. 25. & hoc cap. ver. 20.

25. *Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros*.] Putat vt paullo ante diximus, Theodorus Mopsuest, hæc verba Euangelistæ non esse, sed ab aliquo postea adiecta esse, quod illic quoque refutauimus. Quin, si solis rationibus, & cõiectu-

iectuis res agatur, magis probabile est hęc verba, quam ea, quæ superiore versu sunt, à Ioanne scripta esse. Sed, vt diximus, neque de his, neque de illis licet dubitare. Videndum ergo primum quorsum hæc Euangelista dicat: deinde quomodo intelligendum, quod ait fore, vt si omnia, quæ Christus fecit, scriberentur, mundus libros capere non posse, Chrysostom. & Theophylactus ideo existimant hoc addidisse, vt ostenderet se non ad gratiam, quod amicus esset, scripsisse Christi; etenim qui ad gratiam scribunt alicui, nihil prætermittere solere, quod ab eo gestum fuerit commemoratione dignũ: se vero multo plura, quam scripsisset, & valde memorabilia prætermisisse. Cyrillus vero, &, vt videtur, Leontius, & Theodorus Heracleotes excusationem esse putant: potuisse enim Euãgelistam ab aliquo imprudenter reprehendi, quod multa Christi facta silentio præteriisset, excusare multitudinem ab eo gestarum rerũ, tam multas fuisse, vt nec scribi possint; & si scriberentur, tot mundus volumina capere non posset, Quod dum dicit & se excusat, & res Christi magis quodam modo, quam si eas perscripsisset amplificat. Probabilius hoc est: quamquam mihi quidem alio potius spectasse videtur Euangelista, ne quis existimaret nõ fuisse facta à Christo plura miracula, quã quæ ipse, cæteriq; Euãgelistæ cõmemorassent: & fidei terminũ figeret, nihil præterea credens, quod aut alibi legeret, aut aliunde à Christo factum audiret. Non de quibuslibet, vt opinor, reb' à Christo factis, sed de solis miraculis loquitur, vt Theodorus Heracleota, Leontius, & Cyrillus interpretantur, & ex superiore capite ver. 30. coll. gitur, aut certe de miraculis, doctrina, & mysteriis, in quibus fuit mors, & resurrectio. Quod dicit mundum libros q̃ scribendi essent, capere non posse, quia nimis hyperbolicum videbatur, metaphoricę multi intellexerũt, vt mundum non cœlum, & terram, sed homines intelligat. Sed ii ipsi auctores non eodem modo interpretantur. Nam alii exponunt fore, vt homines capere non possent, id est vt non possent intelligere, vt Augustinus, Beda, & Rupertus; quem sensum etiã Theophylactus probat, & cillis Christi verbis confirmat, *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*. cap. 16. 12. Alii fore vt non caperent, id est, vt memoria res tam multas, ac varias continere non possent, vt Theodorus Heracleotes, & Leontius. Vtraque interpretatio vno refellitur verbo, *libros*: quorsum enim dixisset libros non posse capere, si id dicere voluisset. Dixisset potius fore, vt res ipsas, quæ scribendæ essent, capere non posset. Theodorus vero Mopsuest. exponit mundum non fuisse capturum, id est neminem futurum, qui tot sibi libros, quot necessario scribendi forent, comparare posset. Sed & hanc Interpretationem satis apparet non esse germanam. Verus sensus est, multos scribendos fuisse libros, si omnia, quæ Christus fecisset, sigillatim scribenda essent, sed eam librorum ingentem multitudinem, magnitudinemq; voluminũ per hyperbolem, cum certum numerum dicere non posset, declarauit, vt etiam August. Leontius, Cyrillus, Beda, Theophylactus, & Euthymius exponunt.

De solis miraculis an hæc intelligãtur verba.
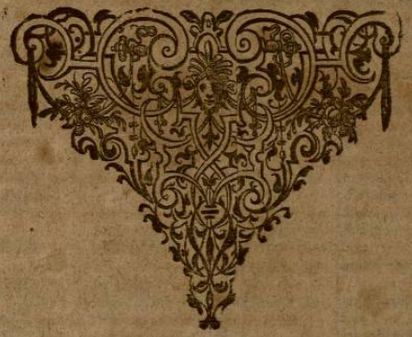
FINIS.